

Η ΝΕΑ ΑΘΗΝΑΪΚΗ ΣΧΟΛΗ (1880-1922)

Οι καλλιτεχνικές αντιλήψεις και τάσεις που κυριαρχούν στην ελληνική λογοτεχνία στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αι. είναι έντονα επηρεασμένες από τα ισχυρά ευρωπαϊκά ρεύματα της εποχής. Στην ποίηση κυριαρχεί ο συμβολισμός και ο παρνασσισμός· στην πεζογραφία ο ρεαλισμός, ο νατουραλισμός, η ηθογραφία, ενώ ο αισθητισμός επηρεάζει και τα δύο είδη.

Ο συμβολισμός θεωρεί ότι η τέχνη πρέπει να είναι ανεξάρτητη από εξωκαλλιτεχνικές σκοπιμότητες. Επιδιώκει τη μουσική υποβλητικότητα του ποιητικού λόγου παρουσιάζοντας τις ιδέες και τα συναισθήματα μέσα από πυκνά σύμβολα. Παράλληλα με το συμβολισμό αναπτύχθηκε και ο παρνασσισμός, ο οποίος χαρακτηρίζεται κυρίως από την επιδίωξη της μορφικής τελειότητας και το ζωνρό ενδιαφέρον για τα καλλιτεχνικά δημιουργήματα της αρχαιότητας. Ο αισθητισμός προβάλλει την ομορφιά ως ύψιστη αξία, αποσυνδέοντας την τέχνη από τη ζωή.

Οι περισσότεροι πεζογράφοι στράφηκαν στη ρεαλιστική απόδοση της πραγματικότητας. Στη ρομαντική ροπή προς το φανταστικό και τον υποκειμενισμό ο ρεαλισμός αντιτάσσει μια ροπή προς την «αντικειμενική» παρατήρηση και καταγραφή της πραγματικότητας. Οι κυρίαρχες τάσεις της εποχής συνδέονται με την ηθογραφία, που αναπαριστά εξιδανικευμένα τα ήθη της ελληνικής υπαίθρου, και το νατουραλισμό, ο οποίος επιδιώκει την πιστή αναπαράσταση της πραγματικότητας, δίνοντας έμφαση στη μεγάλη επίδραση του περιβάλλοντος στην ανθρώπινη ζωή.

Ο λογοτεχνικός κύκλος του περιοδικού *Εστία*

* Βασικές πληροφορίες γύρω από τους εκπροσώπους, τα λογοτεχνικά ρεύματα και τις τάσεις της περιόδου θα βρείτε στην Ιστορία της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας και στο Λεξικό λογοτεχνικών όρων.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΒΙΖΥΗΝΟΣ

Στο χαρέμι

«Το μόνον της ζωής του ταξίδιον», το ωραιότερο ίσως διήγημα του Γ. Μ. Βιζυηνού, επικεντρώνεται στην εμπειρία ενός παιδιού, που πιστεύει καταλεπτώς τις ιστορίες που του έχει αφηγηθεί ο αγαπημένος παππούς του. Το απόσπασμα που ακολουθεί αποτελεί το εισαγωγικό τμήμα του διηγήματος και φανερώνει τη γοητεία αλλά και τη σύγχυση που προκαλούν οι ιστορίες αυτές στη συνείδηση του παιδιού, καθώς συνδυάζονται με τις συχνές του επισκέψεις στα άδυτα του σουλτανικού χαρεμιού.

Ότε μ' εστρατολόγουν* διά το έντιμον των ραπτών επάγγελμα, ουδεμία υπόσχεσις των ενεποίησεν επί της παιδικής μου φαντασίας τόσον γοητευτικήν εντύπωσιν, όσον η διαβεβαίωσις ότι εν Κωνσταντινουπόλει έμελλον να ράπτω τα φορέματα της θυγατρός του Βασιλέως.

Εγνώριζον πολύ καλά ότι «οι βασιλοπούλες» έχουν εξαιρετικήν τινα αδυναμίαν εις τα ραφτόπουλα, μάλιστα, όταν αυτά ηξεύρουν να τραγουδούν τους επαίνους των θελγίτρων αυτών, ενώ ράπτουν τα «βλατιά»,* με τα οποία στολίζουν τα κάλλη των.

Εγνώριζον πως, όταν ερωτευθή καμία βασιλοπούλα με το ραφτάκι της, δεν χωρατεύει* μόνον ερωτεύεται εις τα γερά· και αρρωστά· και πέφτει στο κρεβάτι· και γίνεται του θανατά· και κανείς ιατρός δεν ημπορεί να την ιατρεύση, καμιά μάγισσα να την φέρη στα καλά της. – Όσπου φωνάζει επί τέλους τον πατέρα της η βασιλοπούλα και του το λέγει παστρικά παστρικά: «Πατεράκι μου, ή το ραφτόπουλο που τραγουδά τόσον εύμορφα, ή θα πεθάνω!».

Ο βασιλεύς άλλο παιδί δεν έχει. Τι να κάμη; Φορεί την κορώνα του στο κεφάλι, και πηγαίνει στα πόδια του ραφτόπουλου και «Στον Θεό και στα χέρια σου!» του κράζει! «Κάμε μου την χάρη να πάρης την κόρη μου. Κάμε μου την χάρη να γενής γαμβρός μου. Αλλά δείξε δα πρωτύτερα και καμιά παλληκαριά, διά να μην πέσω από την υπόληψή μου, ωσάν βασιλέας οπού είμαι».

Το ραφτόπουλο, του φαίνεται πως έχει σκαλώσει στον λαμό του κανένα στυφό μέσπιλο* και δεν ημπορεί να καταπιή. Η αλήθεια όμως είναι ότι δεν έχει να καταπιή

* **εστρατολόγουν**: συγκέντρωναν βοηθούς, συνεργάτες * **βλατιά**: πολύτιμα μεταξωτά υφάσματα, συνήθως πορφυρού χρώματος * **δεν χωρατεύει**: δεν αστειεύεται * **μέσπιλο**: μούσμουλο

τίποτε, γιατί ως και το σάλιο του εξεράθη μες στον λάρυγγά του. Τόσο πολύ εφοβήθηκε σαν είδε τον βασιλέα με την κορώνα!

Ο βασιλεύς με την κορώνα τού «παπαρίζει»* τον ώμο, και το ρωτά να του ειπή και καλά: τι είναι άξιο το ραφτόπουλο να κάμη. Περιμένει δε με ενδόμυχον χαράν ν' ακούση ότι ο επίδοξος γαμβρός του είναι άξιος να κατεβάση κανένα ζωντανό λεοντάρι από τα βουνά, ή να σκοτώση κανένα δράκοντα, ή να κυριεύση κανένα βασίλειο.

Το ραφτόπουλο εις το μεταξύ επήρε θάρρος, αλλά δι' αυτό δεν έχασε και τον νου του να πα να «πετσοκόβεται» με τα θηρία, διά να γίνη γαμβρός της Μεγαλειότητός του. Το ραφτόπουλο είναι εν γένει ειρηνικός άνθρωπος. Και επειδή τα καταφέρει καλύτερα όταν ψάλλη, παρά όταν ομιλή, αποκρίνεται προς τον βασιλέα τραγουδιστά τραγουδιστά και του λέγει πως είναι άξιο και δυνατό

«να ράψη τα νυφιάτικα χωρίς ραφή και ράμμα».

«Καλά, βρε άτιμε!» βάζει με τον νου του ο βασιλεύς, ο οποίος δεν συγκινείται πολύ πολύ από τα τραγούδια. «Θα σου δείξω εγώ πώς ξεμουαλίζεις το παιδί μου, αφού δεν έχεις ενός λεπτού παλληκαριά μες στα στήθη σου!» Έπειτα βλέπει το ραφτόπουλο με κάτι άσχημες ματιές, και – «Πολύ καλά» του λέγει «κυρ γαμβρέ! Ράψε μου λοιπόν σαράντα φορεσιές νυφιάτικες, καθώς ταιριάζουν εις μίαν βασιλοπούλαν και πρόσεξε να μην τύχη και διακρίνω καμίαν ραφήν και καμίαν κλωστήν πουθενά! Φρόντισε όμως να τας έχης ετούτους αύριον πρωί πρωί, πριν εβγή ο ήλιος, γιατί αλλιώς – σου κόβω το κεφάλι!».

Και ο βασιλεύς με την κορώνα δεν χωρατεύει αυτήν την στιγμήν. Το έχει πάρει απόφασιν ο φιλόδοξος άνθρωπος να σκοτώση το ραφτόπουλο, για να δώση την κόρη του εις κανένα μεγαλοσιάνο!*

Κατ' ευτυχίαν το ραφτόπουλο έχει σίγουρη τη δουλειά του και δεν σκοτίζεται πολύ πολύ. Διότι είναι – άλλοι μεν λέγουν υιός, άλλοι δε λέγουν εγγονός της Νεράιδας. Και έχει μίαν δακτυλήθραν με πάτο, την οποίαν ποτέ δεν αφαιρεί από το δάκτυλόν του.

Όλην εκείνην την εσπέραν τρώγει και πίνει και διασκεδάζει. Επάνω εις τα μεσάνυκτα που κοιμούνται ο «μάστορης» και οι «καλφάδες»,* εβγάλλει την δακτυλήθραν από το δάκτυλόν του, παίρνει μίαν χρυσήν τρίχαν που έχει αυτού μέσα φυλαγμένην, και καίει την ακρίτσα της εις την φλόγα του λυχναρίου. Εκεί παρουσιάζεται εμπρός του η χρυσόμαλλη Νεράιδα...

– Τι στενοχώρια έχεις, αγάπη μου;

– Το και το, αποκρίνεται το ραφτόπουλο, λέγοντας την ιστορία.

Η χρυσόμαλλη Νεράιδα, που του έχει τάξει να το γλιτώνη οσάκις κινδυνεύει,

* «παπαρίζει»: αγγίζει, σκουντά * **μεγαλοσιάνος**: άτομο με υψηλή κοινωνική θέση, κάτοικος της πρωτεύουσας * **καλφάδες**: μαθητευόμενοι βοηθοί (συνήθως ράφτη ή τσαγκάρη)

Θάλεια Φλωρά-Καραβία, *Κωνσταντινούπολη*

χτυπά τα λευκά της χεράκια τρεις φορές, και –διες εσύ!– σαράντα λευκονδυμένα Νεραϊδόπουλα, το 'να ευμορφότερο απ' το άλλο, με κάτι γλυκά τραγούδια, με κάτι μαργιόλικα* λυγίσματα εις τον αέρα, θέτουν κάθε μία εμπρός εις το ραφτάκι τα πολυτιμότερα υφάσματα της οικουμένης.

Το ραφτόπουλο κόφτει και οι νεράιδες ράφτουν· και ράφτουν και τραγουδούν και αστεΐζονται και πειράζουν το ραφτόπουλο καμιά φορά τόσο ερωτότροπα, τόσο γαργαλιστικά, που, αν δεν ήτον η μητέρα τους εκεί κοντά, θα του έπαιρναν το νου του χωρίς άλλο. Μα η χρυσόμαλλη Νεράιδα τες προσέχει, τες οδηγεί και τες παρακινεί, και τελειώνουν τα νυφιάτικα, πριν λαλήσ' ο πετεινός, πριν έβγ' ο ήλιος.

Μόλις προφθάνουν να φύγουν οι Νεράιδες, να και ο βασιλέας που εμβαίνει με την κορώνα στο κεφάλι και με τους δημίους καταπόδι του: έρχεται να σφάξη το ραφτόπουλο! Αλλά εκεί που εμβαίνει βλέπει τες σαράντα νυφιάτικες φορεσιές κρεμασμένες εις το σχοινί, χωρίς ραφή και ράμμα, και θαμβώνονται τα μάτια του: το χρυσάφι και το μαργαριτάρι, που έχουν επάνω κεντημένο, αξίζει όλο του το ψωροβασιλείο!

Ο βασιλεύς με την κορώνα δαγκάνει τα χείλη του. Παίρνει το ραφτόπουλο από το χέρι, το πηγαίνει στο παλάτι και του δίδει την κόρην του, και τελειώνει η ιστορία.

Ταύτα πάντα μοι τα διηγείτο ο πάππος μου, και μοι τα διηγείτο ωσάν να είχαν συμβή χθες ακόμη, ωσάν να συνέβαινον ανά πάσαν στιγμήν εις τον κόσμο. Ενθυμούμαι δ' έτι και σήμερα με πόσην παιδικήν υπερηφάνειαν εισήλθον πρώτην φοράν

* **μαργιόλικα:** ναζιάρικα, παιχνιδιάρικα

εις την πόλιν ως νεοσύλλεκτος του «εσναφίου»* των ραπτών, αναλογιζόμενος ότι μετά τινος ημέρας θα εξήλαυνον* εκ της δι' ης επεζοπόρουν τώρα πύλης εν θριάμβω, συνοδεύων την ωραιότεραν βασιλοπούλαν εις το χωρίον μου. Και τούτο μοι το υπέδειξεν ο παππούς. Και επειδή ο παππούς ήτο δι' εμέ ο πλέον κοσμογυρισμένος και κοσμομαθής άνθρωπος, επίστευον τους λόγους του μέχρι κεραίας.*

Εν τούτοις είχαν παρέλθει αρκετοί μήνες από της αφίξεώς μας και τίποτ' ακόμη δεν κατωρθώθη. Είναι αληθές ότι ο μάστορής μου ήτον αρχιράπτης της Βαλιδέ-Σουλτάνας και, επειδή εγώ ήμην ο μικρότερος των συμμαθητών μου, με έστειλε τακτικά εις το παρά τον Βόσπορον παλάτιον αυτής πότε φέροντα μέγαν «μπόγον»* επί κεφαλής, πότε δε υπό μάλης την μεταξίνην και χρυσόκροσσον «σακούλαν», με τα κατάστιχά* του εν αυτή. Πολλάκις λοιπόν διήλθον διά πολυτελών στοών, και διά σκιερών διόδων εισέδυσσα εις τους μαγικούς και μυροβόλους* «δαερέδες»* του χαρεμίου της Βαλιδέ-Σουλτάνας. Αλλά αι υπάρξεις, προς ας ηρχόμην εις σχέσεις εν αυτώ, ήσαν κυρίως οι μαύροι ευνούχοι,* με το πλατύτατον αυτών στόμα, με τους μεγάλους οδόντας απαισίως λευκάζοντας μεταξύ των χονδροειδών χειλέων των, και με κάτι άγρια βλέμματα, που με έκαμναν να τρέμω από την φρίκην μου. Ενίστε ήθελον –οι βασιλοπούλες αναμφιβόλως– να εκφράσουν ιδιαιτέραν τινά ευαρέσκειαν προς το ραφτόπουλό των. Τότε ο πλέον φοβερός μαύρος έπιανε το πλέον φοβερό «καμτσιόκι»,* ένευε προς εμέ και έμβαιεν εμπρός. Εγώ τον ηκολούθουν με το βλέμμα επί του εδάφους. Ένας δεύτερος μαύρος με ένα δεύτερο «καμτσιόκι» με ηκολούθει κατά πόδας. Τιοιουτοτρόπως, μεταξύ των δύο εκείνων δημίων, προεχώρουν εις τα ενδοτέρω του χαρεμίου, εν τω οποίω όμως δεν έβλεπον τίποτε άλλο, πλην του εδάφους, πού μεν στυλπνού όπως αι άρισται των χορών αίθουσαι, πού δε κεκαλυμμένου υπό βαρυτίμων ταπήτων.

Αλλ' εάν δεν έβλεπον, ήκουον τουλάχιστον. Ήκουον γυναικείας φωνάς και γέλωτας και αστειμούς βαναύσους και ύβρεις ασέμνους απευθυνομένας προς τον προεμού βαδίζοντα «Κισλαραγάν», ο οποίος εφώναζε πάσαις δυνάμεσι να κρυβώσι φεύγουσαι κατά την προσέγγισίν μου αι αμφίπολοι* και οδαλίσσαι* της Σουλτάνας, τύπτων* ανηλεώς διά της μάστιγός του τας τολμώσας να παρακύνωσιν όπισθεν των θυρών και των παραπετασμάτων, όπως ιδώσι τόσον πλησίον των ένα αρσενικόν άνθρωπον. Ο μετ' εμέ ακολουθών Αιθίοψ τούτο μεν με προεφύλαττεν από του να γίνω ανάρπαστος υπό των όπισθεν λαθραίως και αψοφητί* ακολουθουσών, τούτο δε με παρεμόνευε μην τολμήσω και υψώσω τους οφθαλμούς από του εδάφους και βεβη-

* **εσνάφι**: σινάφι, συντεχνία * **θα εξήλαυνον**: θα έβγαίνα έφιππος ή σε πομπή * **μέχρι κεραίας**: με κάθε λεπτομέρεια, απολύτως * **μπόγος**: δέμα από ρούχα τυλιγμένα σε ύφασμα * **κατάστιχα**: κατάλογοι * **μυροβόλοι**: μυρωδάτοι, ευωδιαστοί * **δαερέδες**: δωμάτια, διαμερίσματα * **ευνούχοι**: ευνουχισμένοι φύλακες του χαρεμιού * **καμτσιόκι**: μαστίγιο * **αμφίπολοι**: ιέρειες, θεραπεινίδες * **οδαλίσσαι**: σκλάβες θαλαμηπόλοι στο χαρέμι * **τύπτων**: χτυπώντας * **αψοφητί**: αθόρυβα

λώσω διά του «γιαουρικού» μου βλέμματος* τα ιερά θύματα, τα προορισμένα να θυσιασθώσι ποτέ εις στιγμαϊαν τινά ιδιοτροπίαν του μεγάλου των Κυρίου.

Εν τω μέσω τοιούτων συγκινήσεων έφθانون τέλος εις τον προς ον όρον.*

Αλλ' εκεί, εις το τελευταίον δωμάτιον, εν ω με αφήνον οι μαύροι κλείοντες όπισθέν μου την θύραν, τι νομίζετε ότι μ' επερίμενε; Καμία ροδανθής* ξανθόκομος βασιλοπούλα, ετοιμη να πετάξη από την χαρά της εις την αγάλην μου; Τίποτε, απολύτως τίποτε εντός του δωματίου. Εντός του τοίχου όμως, δι' ου το δωμάτιον τούτο συνεκοινωνει προς άλλο, μ' επερίμενε να τον θωπεύσω,* παπαρίζων αυτόν, ωσάν να ήτο η ερωμένη μου, σανίδινος κύλινδρος, κατεσκευασμένος ούτως, ώστε να περιστρέφεται εν τη θέσει του περι κάθετον άξονα, χωρίς να σε αφήνη να ιδής εκ των πλαγίων εις το παρακείμενον δωμάτιον. Μόλις τον εθώπευον, ως ανωτέρω, και μια λεπτή, πολύ λεπτή φωνή, ηκούετο έσωθεν:

– 'Ηλθεσ, αρνί μου;

– Μάλιστα, «Σουλτανήμ»!

Ο σανίδινος κύλινδρος εστρέφετο περι εαυτόν, παρουσιάζων τώρα προς εμέ εις το αντίθετον μέρος του μικράν θυρίδα, ήτις τον έκαμνε να φαίνεται ως ερμαρίον. «Πατσουλή», μόσχος, άμβρα και όλα των Ινδιών τα αρώματα εμοσχοβόλουν όπισθεν της θυρίδος εκείνης. Βεβαίως θα ήτον αυτού μέσα η βασιλοπούλα μου! Ηνοιγον την θύραν εναγωνίως και εντός του περιστρεφόμενου τούτου μικρού ερμαρίου με υπεδέχτο μυροβόλον και ορεκτικόν κανένα «μοχαλεμπί», κανένα «μπουρέκι» ή «μπακλαβάς», ή άλλο τι γλυκύτατον πράγμα από εκείνα, τα οποία δεν έχουν μεν γλώσσαν, αισθάνεσαι όμως, άμα τα ιδής, ότι σοι λέγουν επανειλημμένως «φάγε με». Τούθ' όπερ και έπραπτον εγώ, εννοείται, χωρίς πολλών διατυπώσεων.

Μίαν ημέραν, μόλις ετελείωσα την ευχάριστον ταύτην ενασχόλησίν μου, και η λεπτή εκείνη φωνή με ερωτά εάν θέλω και άλλο τίποτε καλύτερο.

– 'Όχι, Σουλτανήμ, άλλο τίποτε καλύτερο από σένα δεν θέλω.

– «Άφεριμ»,* αρνί μου! Μεγάλος είσαι, μεγάλος;

Ετοιμαζόμενη να της είπω ότι είμαι τόσος, ώστε ημπορούσα να έμβω εις το ερμαράκι εκείνο, να κλείσω την θυρίδα, να δώσω ένα γύρον εις τον κύλινδρον και να ευρεθώ ωσάν «μπουρέκι» εμπρός εις τους οφθαλμούς της. Αλλά ο μαύρος ευνούχος, ο οποίος εις το μεταξύ είχεν εισέλθει χωρίς να τον εννοήσω, εξεστόμισεν ύπερθεν της κεφαλής μου άσεμνον ύβριν, αποπνίξας την φωνήν εις τον λάρυγγά μου.

Η καημένη μου η βασιλοπούλα έπρεπε να λάβη την απάντησιν από το άγριον, το φοβερόν του στόμα!

* **γιαουρικό βλέμμα**: βλέμμα του αλλόθρησκου * **εις τον προς ον όρον**: στον καθορισμένο προορισμό * **ροδανθής**: ρόδινη, τριανταφυλένια * **να τον θωπεύσω**: να τον χαϊδέψω * **άφεριμ**: εύγε, μπράβο

– Μεγάλος, ε; χα, χα, χα! έκραξεν ο Κισλάρ αγάς γελών σαρδώνιον γέλωτα. Είναι τόσο μικρός ακόμα, που για να τον κρεμάσω αφηλά, στα μάτια σου, επαράγγειλα καινούριο σκαμνί να πατήση πάνω.

Έπειτα μοι ένευσε* να τον ακολουθήσω...

Τώρα, εάν συνέβαινε να έχη η Βαλιδέ-Σουλτάνα, όπως άλλοτε βασιλείς τινες της Ασίας, εις κάθε θύραν του παλατίου της ένα σοφόν γραμματέα, διατεταγμένον να εκθέτη εις λιπαρότατον* ύφος λόγου παν ό,τι συνέβαινε περί εαυτόν, δεν αμφιβάλλω ότι έκαστος αυτών ανεξαιρέτως θα εσημείωνεν εις το χρονικόν του ότι εγώ και κατ' εκείνην την ημέραν εξήλθον εκ του χαρεμίου, όπως πάντοτε, με τον ένα ευνούχον εμπρός, εκσοβούντα* τας οδαλίσκας μακράν της όψεώς μου, με τον έτερον ευνούχον κατόπιν, αμυνόμενον τας όπισθεν προσπαθούσας να με σύρωσιν από του φορέματος. Εγώ όμως διαβεβαιώ ό,τι, αφ' ης στιγμής ο φοβερός εκείνος «αράπης» είπεν ότι παρήγγειλε «καινούριο σκαμνί» διά να με κρεμάση, απ' εκείνης της στιγμής το έδαφος του δωματίου, εν ω ευρισκόμην, υπεχώρησεν αίφνης υπό τους πόδας μου και εγώ κατεκρημνίσθην εις άψοφον* σκοτεινόν χάος με τον ίλιγγα της κεφαλής, με την λιποθυμίαν της καρδιάς, ην αισθανόμεθα ονειρευόμενοι ότι πίπτομεν, πίπτομεν, πίπτομεν από αμετρήτου ύψους αποτόμου βραχώματος, ίνα διεκφύγωμεν τον επαπειλούντα την ζωήν ημών κίνδυνον εκ μέρους τερατώδους τινός καταδιώκτου.

Πώς ευρέθην πάλιν εις το εργαστήριόν μας, περί τούτου αδυνατώ να δώσω ακριβείς πληροφορίας. Τινές των συμμαθητών μου έλεγον ότι έχασα τον δρόμον από την φοβέραν μου, τινές ότι έχασα και το μυαλό μου. Εγώ τους άφηνα να αστεΐζωνται. Μόνον όταν εσηκώθησαν οι προ εμού κομίσαντες και αυτοί «μπόγους» εις το παλάτι, και ήρχισαν να φλυαρούν πως τάχα και αυτοί έφαγαν γλυκίσματα από το στρογγυλόν, το περι τον άξονά του κινητόν εκείνο ερμαρίον, και ότι το δωμάτιον μεθ' ου συνεκοινωνει στρεφόμενον δεν ήτο η αίθουσα ή ο κοιτών της βασιλοπούλας, αλλά το «κελάρι» του χαρεμίου, και ότι η γλυκεία, η πολύ γλυκεία εκείνη φωνή, δεν ήτο της αγάπης μου της βασιλοπούλας, αλλά του γηραλεοτάτου ευνούχου του παλατίου – μόνον τότε κατεξανέστη* το αίσθημα της φιλοτιμίας μου και εμάλωσα με όλους, και περιήλθον εις τοιαύτην προς αυτούς διάστασιν, ώστε ούτε τους ομίλησα καν έκτοτε.

Ότι δεν εξαναπάτησα εις το χαρέμι εννοείται αφ' εαυτού. Διότι, όσον και αν εθλιβόμην αναλογιζόμενος ότι η βασιλοπούλα μου τήκεται* όπισθεν του στρογγυλού ερμαρίου παρά τας όχθας του Βοσπόρου, άλλο τόσον δεν εκαταλάμβανα διατί δεν έστελνε τέλος πάντων τον πατέρα να με ζητήσει διά σύζυγόν της, όπως έκαμιαν όλες οι βασιλοπούλες που εγνώρισεν ο πάππος μου.

* **ένευσε**: έκανε νόημα * **λιπαρότατον**: λαμπρότατο, κομψότατο * **εκσοβών**: αυτός που διώχνει, εκφοβίζει
* **άψοφον**: αθόρυβο * **κατεξανέστη**: εξεγέρθηκε από αγανάκτηση * **τήκεται**: λειώνει, μαραίνεται

Μετά την θλιβερήν εκείνην απογοήτευσιν, η αηδής και ανιαρά μονοτονία του πρακτικού βίου, αι δυσχέρειαί του αρχαρίου περί τα στοιχεία της τέχνης μοι εφάινοντο δύο και τρεις φορές βαρύτεραι. Υπό το βάρος αυτών ήρχισα να καχεκτώ* και να μαραίνωμαι καθειργμένος* εκεί, εντός του Τσαρσίου της Σταμπούλ όπισθεν των σιδηρών πυλών του Κεμπετσή-Χανίου, προς τους μολυβδοσκεπείς του οποίου θόλους ανέπεμπον ο δυστυχής τώρα ουχί πλέον θελκτικούς ήχους ερωτικών ασμάτων, αλλά τους κλαυθμούς και οδυρμούς παιδικής, καρδιοβόρου* νοσταλγίας!

Γ. Βιζυηνός, *Νεοελληνικά διηγήματα*, Ερμής

* **να καχεκτώ:** να γίνομαι καχεκτικός, να αδυνατίζω * **καθειργμένος:** φυλακισμένος, περιορισμένος * **καρδιοβόρος:** αυτή που «τρώει» την καρδιά

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πώς κρίνετε την πεποίθηση του παιδιού ότι όλες οι ιστορίες που είχε ακούσει από τον παππού του ήταν αληθινές;
- 2 Γιατί αγανάκτησε τόσο ο πρωταγωνιστής της ιστορίας, ώστε να μην ξαναμιλήσει στους συμμαθητές του;
- 3 «[...] πίπτομεν, πίπτομεν, πίπτομεν»: Τι εξυπηρετεί η επανάληψη της λέξης;
- 4 Διαλέξτε ένα παραμύθι που γνωρίζετε και προσπαθήστε να εντοπίσετε τα προβλήματα που θα αντιμετώπιζε ένα παιδί, αν πίστευε ότι πρόκειται για κυριολεκτική αλήθεια.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Αναζητήστε πληροφορίες και εικονογραφικό υλικό για τη ζωή στην Κωνσταντινούπολη στα μέσα του 19ου αιώνα σε εγκυκλοπαίδειες, λευκώματα και αφιερώματα στην Κωνσταντινούπολη.
- ◆ Δείτε την κινηματογραφική ταινία του Λάκη Παπαστάθνη *Το μόνον της ζωής του ταξίδιον* (2001), που βασίζεται στο διήγημα του Βιζυηνού.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Τ' αγνάντεμα

Η καθημερινή ζωή και τα έθιμα της τοπικής κοινωνίας της Σκιάθου αποτυπώνονται με αντιπροσωπευτικό τρόπο στο διήγημα «Τ' αγνάντεμα», που δημοσίευσε ο Παπαδιαμάντης το 1899. Παράλληλα με την ηθογραφική περιγραφή των ανθρώπινων τύπων, η οποία επικεντρώνεται στην αναχώρηση των ναυτικών, διαγράφονται, με χάρη και απλότητα, διάφοροι κοινωνικοί ρόλοι και αντιλήψεις της εποχής.

Επάνω στον βράχον της ερήμου ακτής, από παλαιούς λησιμονημένους χρόνους, ευρίσκετο κτισμένον το εξωκκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας.* Όλον τον χειμώνα παπάς δεν ήρχετο να το λειτουργήση. Ο βορράς μαινεται* και βρυχάται ανά το πέλαγος το απλωμένον μαυρογάλανον και βαθύ, το κύμα λυσσά και αφρίζει εναντίον του βράχου. Κι ο βράχος υψώνει την πλάτην του γίγας ακλόνητος, στοιχειό ριζωμένο βαθιά στην γην, και το ερημοκκλήσι λευκόν και γλαρόν, ως φωλιά θαλασσαιού, στεφανώνει την κορυφήν του.

Όλον τον χρόνον παπάς δεν εφάινετο και καλόγηρος δεν ήρχετο να δοξολογήση. Μόνον την ημέραν των Φώτων κατέβαινε από το ύψος του βραχώδους βουνού, από το λευκόν μοναστηράκι του Αγίου Χαραλάμπους, σεβάσμιος, με φτερουγίζοντα κάτασπρα μαλλιά και κυματίζοντα βαθιά γένια, ένας γέρων ιερεύς, «ως νεοττός* της άνω καλιάς* των Αγγέλων», διά να λειτουργήση το παλαιόν λησιμονημένον ερημοκκλήσι. Εκεί ήρχοντο τρεις-τέσσαρες βοσκοί, βουνίσιοι, αλειτούργητοι, αλιβάνιστοι,* ήρχοντο με τις φαμίλιες των, τις ανέβγαλτες και άπραχτες, με τα βοσκοπούλά των τ' αχτένιστα και άνιφτα,* που δεν ήξευραν να κάνουν το σταυρό τους, διά να αγιασθούν και να λειτουργηθούν εκεί και εις την απόλυσιν της λειτουργίας ο γηραιός παπάς με τους περρυγίζοντας βοστρύχους* εις το φύσημα του βορρά και την βαθείαν κυμαινομένην γενειάδα, κατέβαινε κάτω εις τον μέγαν απλωτόν αιγιαλόν, ανάμεσα εις αγρίους θαλασσοπλήκτους βράχους, διά να φωτίση κι αγίαση τα αφώτιστα* κύματα.

Τον άλλον καιρόν ήρχοντο, συνήθως την άνοιξιν, γυναίκες ναυτικών και θυγατέρες, κάτω από την χώραν, με σκοπόν ν' ανάψουν τα κανδήλια και παρακαλέσουν την

* **Κατευοδώτρα:** προσωνυμία της Παναγίας, με την έννοια ότι κι αυτή αποχαιρετά αυτούς που αναχωρούν * **μαινεται:** φουσάει με μανία * **νεοττός:** νεογέννητο πουλί * **καλιά:** φωλιά * **αλιβάνιστοι:** όσοι δεν παρακολουθούν θεία λειτουργία * **άνιφτα:** άπλυτα * **βόστρυχοι:** πλεξούδες * **αφώτιστα:** αβάπτιστα

Παναγίαν την Κατευοδώτραν να οδηγήση και κατευοδώση τους θαλασσοδαρμένους συζύγους και τους πατέρας των. Ωραιές κοπέλες με υποκάμισα κόκκινα μεταξωτά, με τραχηλιές* φιλοκεντημένες, με τους χυτούς βραχίονας και τα στήθη τα γλαφυρά, ήρχοντο να ικετεύσουν διά τα αδελφάκια των, που εθαλασσοπνίγοντο δι' αυτές, διά

Βασίλειος Χατζής, *Κατάπλους*

να τις φέρουν προικιά από την Πόλιν, στολίδια από την Βενετιάν, κειμήλια από την Αλεξάνδρειαν. «Πάντα να ῥχωνται, πάντα να φέρνουν». Βοϊδάκια λογικά, που ὀργωναν αντί της ξηράς την θάλασσαν φρόνιμα, ὅπως τα δύο εκείνα τέκνα της ιερείας της Δήμητρος,* τα μακαρισθέντα. Νεαραί γυναίκες ρεμβάζουσαι και μητέρες συλλογισμένοι ήρχοντο διά να καθίσουν και αγναντέψουν.

Ἄμα είχαν φωτισθή τα νερά, ἢ οψιμότερα, αφού είχαν περάσει κι αι Απόκρεω, συνήθως περί την β' εβδομάδα των Νηστειῶν, αφού είχαν γευθῆ πλέον αχινούς και στρείδια αρκετά, οι ναυτικοί μας επέβαιναν εις τα βρίκια,* εις τις σκούνες* των, κι εμίσειαν· επήγαιναν να ταξιδέψουν. Τον καιρόν εκείνον, καράβια και γολέτες «έδεναν» μεσούντος του φθινοπώρου. Οι θαλασσινοί μας αγαπούσαν πολύ της εστίας την θαλπωρήν,* τον καπνόν του μελάθρου,* και το θάλπος της αγκάλης. Και ὅταν επα-

νήρχετο η άνοιξις εις την γην, τότε αυτοί επέστρεφαν εις την θάλασσαν.

Εσηκώνοντο στα πανιά τα αιμωδιασμένα* και ναρκωμένα από την μακράν ραστώνην* σκάφη ανά δύο ἢ τρία την αυτήν ημέραν· και η σκούνα έφερε βόλτες εις τον λιμένα, αν ἦτο εναντίος, ἢ και ούριος αν ἦτο, ο άνεμος. Η βάρκα επερίμενε διπλαρωμένη έξω εις την προκυμαίαν. Ο καπετάνιος δεν ετελείωνε τους αποχαιρετισμούς εις την οικίαν· και ο λοστρόμος εμάκρυνε τις παινετάδες* εις τα καπηλειά.* Κι η βάρκα επερίμενε. Και ο μούτσος* έχασκε καθήμενος έξω, επάνω εις το κεφαλόσκαλον. Και ο νεαρός ναύτης, ὅστις είχαν έλθει με τον μούτσον τώρα από την σκούναν, που ἦτον στα πανιά, εγίνετο άφαντος. Δύο άλλοι σύντροφοι, περασμένοι στα χαρτιά, ναυτολογημέ-

* **τραχηλιές:** ανοίγματα του πονκάμισου * **τα τέκνα της ιερείας της Δήμητρος:** ο Κλέοβης και ο Βίτωνας
 * **βρίκια, σκούνες:** εμπορικά πλοία * **θαλπωρή:** ξεστασιά * **μέλαθρον:** κατοικία * **αιμωδιασμένα:** μωδιασμένα * **ραστώνη:** χρόνος ξεκούρασης * **παινετάδες:** έπαινοι * **καπηλειά:** οινοποτεία * **μούτσος:** μαθητευόμενος ναύτης

νοι, έλειπαν. Κανείς δεν ήξευρε πού ήσαν. Και μέσα εις το πλοΐον, οπού έφερνε βόλτες-βόλτες κι εστρέφετο ως δεμένον περί κέντρον αόρατον –το κέντρον ήτο μέσα εις τας καρδιάς και τας εστίας των ναυτικών– άλλος δεν ήτο ειμή ο πηδαλιούχος, ο μάγειρος, κι ένας επιβάτης, ξένος κι έρημος, εις τον οποίον είχαν ειπεί, «τώρα, στη στιγμή, να, τώρα-τώρα θα φύγουμε», κι είχε μπαρκάρει, ο άνθρωπος, από δώδεκα ώρας πριν.

Ο πλοίαρχος έπρεπε να βάλη εμπρός την καπετάνισσαν· αυτή ώφειλε να προπορευθή, επειδή ήτον τυχερή, βέβαια· κι έτσι απεφάσιζε να μπαρκάρη. Τέλος εσυμμαζεύετο ο λοστρόμος, ανεκαλύπτοντο οι δύο απόντες σύντροφοι, εξεκολλούσεν ο πλοίαρχος, έπεφταν τρομπόνια* αρκετά, τρομπόνια από το πλοΐον, τρομπόνια έξω από την πόλιν· έκοφταν, εψαλίδιζαν τες βόλτες* ταχύτερα, συντομότερα, ως να εσφίγγοντο διά να κόψουν την αόρατον εκείνην κλωστήν, το λεπτόν ισχυρόν νήμα, ως μίαν τρίχα ξανθής μακράς κυματιζούσης κόμης· και το σκάφος έβαλλε πλώρην προς βορράν.

Την ημέραν εκείνην, και τας άλλας ημέρας της αρχής του έαρος, καραβάνια* γυναικών, ασκέρια, φουσάτα* γυναικών ανείρπον, ανέβαινον, ανήρχοντο επάνω στην ρεματιάν, το ρέμα-ρέμα τον ελικοειδή δρομίσκον, όστις διαχαράσσεται ανά τους λόφους τους τερπνούς με τας χιλιάδας των ελαιοδένδρων, τον αιιθαλή πρασινόφαιον στολισμόν της μεγάλης κοιλάδος με τας ράχεις, με τας κορυφάς, με τας εσοχάς και εξοχάς, ανετότερον από την κυματίζουσαν ποδιάν της βοσκοπούλας του βουνού, πολυπτυχότερον από την χρυσοκέντητον εσθήτα* της νύμφης. Επάνω εις τον βράχον της ερήμου βορινής ακτής, πλησίον εις το λησμονημένο παρακκλήσι της Παναγίας της Κατευοδώτρας, εκεί εγένετο το μάζεμα των γυναικών, η σύναξις η μεγάλη.

Τότε έλαμπον με μεγάλες φωτιές τα κανδήλια της Παναγίας της Κατευοδώτρας. Η γραΐα Μαλαμίτσα, η κλησάρισσα του αγίου Νικολάου, έβαλλε τις φωνές· έκανε το κακό... εμάλωνε με όλες τις γυναΐκες. Αυτή επήρε το καλαθάκι της, την ρόκα* της, τ' αδράχτι* της, και ήλθεν από τον άγιον Νικόλαον επίτηδες, κατά παραγγελίαν του κυρ Αγγελή, του επιτρόπου,... διά να μαλώση τις γυναΐκες τις ευλαβητικές (αλίμονον! η ευλάβειά μας είναι για το συφέρο, έλεγε σείουσα την κεφαλήν), να μην το παρακάνουν και χύνουν λάδια πολλά και καταλαδώνουν το έδαφος του ναού, και τα στασίδια, και τ' αναλόγι, και τα δύο-τρία παμπάλαια βιβλία που ήσαν εκεί, και τα μανάλια,* και τον τοΐχον, και το τέμπλο, και τις ποδιές, και αυτάς τας αγίας εικόνας. Αλλ' οι γυναΐκες δεν την άκουαν. Τι χρειάζονται τόσες φωτιές, σαν πυροφάνια, εφώναζεν η γριά Μαλαμίτσα. Αυτή είχε μάθει από τον γέροντά της, τον παπα-Γεράσιμον, ότι οι φωτιές

* **τρομπόνια**: πνευστά μουσικά όργανα * **βόλτες**: ναυτικός όρος που δηλώνει αλλαγή πορείας ιστιοφόρου
 * **καραβάνια**: ομαδικές πορείες * **ασκέρια, φουσάτα**: μεγάλο πλήθος * **εσθήτα**: φόρεμα * **ρόκα, αδράχτι**: παραδοσιακά μέσα για το γνέσιμο του μαλλιού * **μανάλια**: κηροπήγια

των κανδηλιών πρέπει να είναι μικρές, τόσες δα, σαν λαμπυρίδες. Του κάκου. Κανείς δεν την ήκουε.

Οι ορμαθοί των γυναικών ομάδες-ομάδες, συγγενολόγια... διεσπείροντο εις μικρούς όχθους, εις πτυχάς του βράχου, ανάμεσα εις θάμνους και χαμόκλαδα, εις μέρη υψηλά και εις μέρη υπήνεμα· ήρχοντο με τα καλάθια τους, με τα μαχαιριδιά τους... διότι πολλαί εξ αυτών ησχολούντο να βγάλουν αγριολάχανα... με τα προγεύματά τους τα σαρακοσιανά, και αφού είχαν ανάψει τα κανδήλια της Παναγιάς, αφού είχαν κάνει μετάνοιες στρωτές πολλές, κι είχαν κολλήσει αφιερώματα εις την εικόνα, κι είχαν χορτάσει τ' αυτιά τους από τας νουθεσίας της γρια-Μαλαμίτσας, εστρώνοντο εκεί εις την δροσεράν χλόην κι αγνάντευαν κατά το πέλαγος.

Τα βοσκόπουλα εκείνα, τ' άγρια και αχτένιστα κι απλοϊκά, που τις έβλεπαν από μακράν σαν σκιασμένα, απορούσαν κι έλεγαν:

– Κοίτα τις! στα μάτια έκαμαν.

Ως τόσον αι γυναίκες των θαλασσιών αγνάντευαν. Ιδού το βρίκι του καπετάν-Λιμπέριου του Λημνιού· είχε σηκωθεί στα πανιά αργά την νύκτα· με το απόγειο της νυκτός ηύρε το ρέμα και απεμακρύνθη κι εχώνεψε. Κατευόδιο καλό. Η προσευχή των μικρών παιδιών τους ας είναι η πνοή στα πανιά, στα ξάρτια του καραβιού σας... στο καλό, στο καλό!

Ιδού το καράβι του καπετάν-Σταμάτη του Σύρραχου. Υπερήφανα, καμαρωμένα, αδελφωμένα τα δυο, αυτό κι ο πλοίαρχός του πάνε να μας φέρουν καλά, να μας φέρουν στολίδια. Στο καλό, πουλί μου, στο καλό!

Ιδού και η γολέτα του καπετάν-Μανώλη του Χατζηχάνου... Η ψυχή μου, η πνοή μου, να είναι πάντα στα πανιά σου, ωσάν λαμπάδα του Επιταφίου, να διώχνη τα μαύρα, τα κατακόκκινα τελώνια, πριν προφτάσουν να κατακαθίσουν στα πινά* σου. Σύρε, πουλί μου, στο καλό, και στην καλή την ώρα! Στο καλό!...

Να κι η σκούνα του καπετάν-Αποστόλη του Βιδελνή, καινούριο σκαρί, η τέταρτη ή πέμπτη την οποίαν κατορθώνει εντός δεκαετίας να σκαρώση, μ' όλην της τύχης την καταδρομήν. Έπεσε πολύ γιαλό, δεν την ηύρε καλό το απόγειο κι άργησε. Διακρίνεται το πλήρωμα, οι άνθρωποι σαν ψύλλοι, που πηδούν εμπρός κι οπίσω στην κουβέρτα.* Δούλευά τα, καπετάνιο μου! Η Παναγιά μπροστά σας! Στο καλό, στο καλό!

– Παιδιά μου, κορίτσια μου, αρχίζει να ομιλή η γριά Συρραχίνα, παλαιά καπετάνισσα με το ραβδάκι της και με το καλάθια της στο χέρι, με τα ογδόντα χρόνια στην πλάτη

* **πινά:** ναυτικός όρος, τέρθρα του πλοίου * **κουβέρτα:** το κατάστρωμα του πλοίου

της, μπόρεσε κι ανέβη τον ανήφορον και ήλθε διά να καμαρώση, ίσως διά τελευταίαν φοράν, το καράβι του γιου της που έφευγε. Ξέρετε τι μεγάλη χάρη έχει και πόσο καλό έκαμε στους θαλασσινούς αυτό το εκκλησιδάκι της Μεγαλόχαρης;

– Πώς δεν το ξέρουμε, είπαν αι άλλαι, ας έχη δόξα το όνομά της!

– Το εξοκκλήσι αυτό αγίωσε και μέρωσε όλο το άγριο κύμα· πρωτύτερα είχε κατάρα όλος αυτός ο γιαλός.

– Πατί;

– Βλέπετε κείνον τον βράχο, κάτω στο κύμα, που ξεχωρίζει απ' το γιαλό;... που φαίνεται σαν άνθρωπος με κεφάλι και με στήθια; ... που μοιάζει σαν γυναίκα; Εκείνη είναι το Φλανδρώ.

– Ναι, το Φλανδρώ, είπεν η υπερεξηκοντούτις Χατζηχάναινα. Κάτι έχω ακουστά μου. Εσύ θα το ξέρης καλύτερα, θεια-Φλωρού.

– Το βλέπετε κι είναι ξέρα, είπεν η Φλωρού, η Συρραχίνα· μια φορά κι έναν καιρό ήταν άνθρωπος.

– Άνθρωπος;

– Άνθρωπος καθώς εμείς. Γυναίκα.

Αι άλλαι ήκουον με απορίαν. Η γριά Συρραχίνα ήρχισε να διηγήται.

«Στον καιρό των παλαιών Ελλήνων, ήτον μία κόρη αρχοντοπούλα, που την έλεγαν Φλάνδρα ή Φλανδρώ. Η Φλανδρώ είχε νοματιστεί* έτσι, καθώς μου 'πε ο πνευματικός, απάνω στον Αϊ-Χαράλαμπο· όσο τον θυμούμαι, μακαρία η ψυχή του. Ήμουν μικρό κορίτσι, δώδεκα χρονώ, και μ' επήγε η μάνα μου να ξαγορευτώ* τη Μεγάλη Τετράδη... τι να ξαγορευτώ, εγώ τίποτα δεν ήξερα, τα ξεράματά μου... το τι μόλεε ο πνευματικός δεν αγροικούσα,* φωτιά που μ' έ!... Το νόημά του δεν το καταλάβαινα, τα λόγια τα θυμούμουν κι ύστερ' από χρόνια... το κορίτσι πρέπει να 'ναι φρόνιμο και ντροπαλό, να 'ναι υπάκουο, να μην κοιτάζη τους νιους, ν' αγαπά τον κύρη του και τη μανούλα του· και σαν μεγαλώση, και δώση ο Θιος και παντρευτή, με την ευκή των γονιών της, άλλον να μην αγαπά απ' τον άνδρα της.

»Μόφερε το παράδειγμα των παλαιών Ελλήνων... οι παλιοί Έλληνες, που προσκυνούσαν τα είδωλα... Κείνον τον καιρό ήτον μια που την έλεγαν Φλάνδρα ή Φλανδρώ. Φλανδρώ θα πη Φιλανδρώ. Φιλανδρώ θα πη μια που αγαπά τον άνδρα της. Φλανδρώ την είπαν, Φλανδρώ βγήκε. Αγάπησε ολόψυχα τον άνδρα της, όσο που έχασε τ' αγαθά του κόσμου, και έγινε πέτρα γι' αυτό. Τον καιρό εκείνο ήτο ένας καρaboκύρης, όμορφο παλληκάρι, κι αγάπησε το Φλανδρώ, και την εγύρευσε, και της έδωσε αρραβώνα. Σαν της έδωσε αρραβώνα, εσκάρωσε* καινούργιο καράβι· και σαν

* **είχε νοματιστεί:** είχε ονομαστεί * **να ξαγορευτώ:** να εξομολογηθώ * **αγροικούσα:** άκουγα, καταλάβαινα * **εσκάρωσε:** έφτιαξε

εσκάρωσε το καράβι, έγινε κι ο γάμος· και σαν έγινε ο γάμος, έριξε το καράβι στο γιαλό, κι εμπαρακάρισε κι επήγε να ταξιδέψη.

»Τότε το Φλανδρώ ήλθε ν' αγναντέψη, σαν καλή ώρα, σ' αυτόν τον έρμο το γιαλό. Ξεκολλούσε η ψυχή της που έφευγε ο άνδρας της· δεν μπορούσε να το βαστάξει, να στυλώση την καρδιά της. Αγνάντεψε το καράβι που έφευγε, κι έκλαψε πικρά κι έπεσαν τα δάκρυά της στα κύματα· και τα κύματα επικράθηκαν, κι εφαραμακώθηκαν, και θύμωσαν, κι αγρίεψαν κι εθέριεψαν... και στο δρόμο τους που ηύραν το καράβι, έπνιξαν τον άνδρα της Φλανδρώς, κι έγινε αγυρισιά του... Και το Φλανδρώ ήρθε και ξαναήρθε σ' αυτόν τον έρμο γιαλό κι εκοίταζε κι αγνάντευε... κι επερίμενε, κι εκαρτερούσε, κι απάντεχε... Πέρασαν μήνες, πέρασε χρόνος, πέρασαν δυο χρόνια, πέρασαν τρία... και το καράβι πουθενά δεν εφάνηκε... και το Φλανδρώ έκλαψε, και καταράστηκε την θάλασσα, και τα μάτια της εστέγνωσαν, και δεν είχε πλια δάκρυ να χύση... και παρακάλεσε τους θεούς της που ήταν είδωλα, πέτρες, να της κάμουν τη χάρη να γίνη κι αυτή είδωλο, βράχος, πέτρα... και το ζήτημά της έγινε και την έκαμαν βράχο, ξέρα... με το σκήμα τ' ανθρωπινό, που τρίβηκε και φθάρηκε απ' τα κύματα ύστερ' από χιλιάδες χρόνια· και το ανθρωπινό σκήμα φαίνεται ακόμα, και να ο βράχος εκεί, η πέτρα που θαλασσοδέρνεται και χτυπά και βογγά απάνω της το κύμα... κι η φωνή της, το βογγητό της γίνεται ένα με το βογγητό της θάλασσας... Να η ξέρα εκεί. Αυτή 'ναι η Φλανδρώ.

»Υστερα με χρόνια πολλά, σαν ήρθε ο Χριστός ν' αγιάση τα νερά, για να βαφτιστή η πλάση, μια χριστιανή αρχόντισσα, η Χατζηγιάνναινα, που είχαν σκαρώσει τα παιδιά της δυο καράβια, έταξε στην Παναγία, κι έχτισε αυτό το παρακκλησί, για το καλό κατευόδιο των παιδιών της... Ας δώσ' η Παναγία και σήμερα να 'ναι καλό κατευόδιο στους άνδρες σας, στ' αδέρφια σας, και στους γονιούς σας».

– Φχαριστούμε· ομοίως και στα παιδάκια σου, θεια-Φλωρού.

Ο ήλιος εχαμήλωσε κατά το βουνόν, τα πρώτα πλοία είχαν γίνει άφαντα προ ώρας· και η τελευταία γολέτα, μικρόν κατά μικρόν, εχώνευεν εις το μέγα πέλαγος. Τα συγγενολόγια και τα φουστάτα* των γυναικών, με τα καλαθάκια και τα μαχαιράκια τους, διεσπάρησαν* ανά τους λόφους κι έβγαζαν κανκαλήθρες και μυρόνια, κι έκοφταν φτέρες κι αγριομάραθα. Σιγά-σιγά κατέβη ο ήλιος εις το βουνόν και αυτάι κατήλθον εις την πολίχνην.

Η νυκτερινή αύρα εσύριζεν εις τα δένδρα, και οι λογισμοί των γυναικών επετούσαν μαζί της κι έστελλαν πολλές ευχάς εις τα κατάρτια, εις τα πανιά και εις τα εξάρτια των καραβιών. Και βαθιά, εις την σιωπήν της νυκτός, τίποτε άλλο δεν ηκούσθη ει

* φουστάτα: εδώ το πλήθος * διεσπάρησαν: διασκορπίστηκαν

μή το λάλημα του νυκτερινού πουλιού και το άσμα μιας τελευταίας συντροφιάς ναυτικών, μελλόντων ν' αναχωρήσωσι αύριον: «Σύρε, πουλί μου, στο καλό – και στην καλή την ώρα!».

Α. Παπαδιαμάντης, *Άπαντα*, τόμ. 3, Δόμος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Βρείτε τις θεματικές ενότητες και επισημάνετε το βασικό θέμα καθεμιάς.
- 2 Διαβάστε προσεκτικά την περιγραφή της αναχώρησης των ναυτικών και γράψτε ένα δικό σας κείμενο, με βάση την οπτική γωνία και τη συμπεριφορά ενός ναυτικού.
- 3 Με ποια συναισθήματα αγναντεύουν το πέλαγος οι γυναίκες; Τι πετυχαίνει ο συγγραφέας με την παραστατική περιγραφή του αγναντέματός τους;
- 4 Ποιο ρόλο επιτελούν οι δυο γριές με την εμφάνισή τους ανάμεσα στις γυναίκες των ναυτικών; Ποια επηρεάζει περισσότερο τις γυναίκες και γιατί;
- 5 Διαβάστε προσεκτικά την αφήγηση της γριάς Συρραχίνας. Ποιες αντιστοιχίες βρίσκετε ανάμεσα στην ιστορία της Φλανδρώς και στις ζωές των γυναικών των ναυτικών; Τι θέλει να πετύχει η γριά με αυτή την αφήγηση;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Σε συνεργασία με τους καθηγητές της Ιστορίας και της Γεωγραφίας, εξετάστε την ειδική σημασία κάθε εποχής του έτους για τις κοινωνικές, οικονομικές, στρατιωτικές δραστηριότητες των ανθρώπων, από την αρχαιότητα ως τη σύγχρονη εποχή.

ΑΝΤΟΝ ΤΣΕΧΩΦ

Ο Παχύς και ο Αδύνατος

Πρωτοδημοσιευμένο το 1883, το σύντομο διήγημα του Τσέχωφ παρουσιάζει με ανθρωπιά, χιούμορ και λεπτή παρατήρηση τις ανθρώπινες σχέσεις (και την αλλοτρίωσή τους) στο περιβάλλον των γραφειοκρατών της τσαρικής Ρωσίας.

Στο σιδηροδρομικό σταθμό του τσάρου Νικολάου συναντήθηκαν δυο φίλοι. Ένας παχύς κι ένας αδύνατος. Ο Παχύς μόλις είχε γευματίσει στο σταθμό, και τα χείλια του, γεμάτα λίπος, γυάλιζαν σαν γινωμένα βύσσινα. Μύριζε κρασίλα κι άρωμα. Ο Αδύνατος μόλις κατέβηκε από το βαγόνι, φορτωμένος με βαλίτσες, μπόγους και κιβώτια. Αναδινόταν από πάνω του μια μυρουδιά από χοιρομέρι και κατακάθια καφέ. Πίσω από τη ράχη του ξεμύτιζαν μια αδύνατη γυναίκα με μακρουλό πιγούνι, η γυναίκα του, κι ένα ψηλό γυμνασιόπαιδο με μισοκλεισμένα τα μάτια, ο γιος του.

«Πορφύρη!», αναφώνησε ο Παχύς βλέποντας τον Αδύνατο. «Εσύ; Αγαπητέ μου, αγαπητέ μου! Χρόνια και ζαμάνια!»

«Έλα Χριστέ και Παναγιά!», είπε έκπληκτος ο Αδύνατος. «Μίσια! Παιδικέ μου φίλε! Από πού έρχεσαι;»

Οι δυο φίλοι αλληλοσπάστηκαν τρεις φορές έχοντας καρφωμένα ο ένας στον άλλον τα δακρυσμένα μάτια τους. Έμειναν κι οι δυο ευχάριστα κατάπληκτοι.

«Καλέ μου φίλε!», άρχισε να λέει ο Αδύνατος μετά τον ασπασμό. «Πού να το περιμένω! Να, αυτή είναι μια έκπληξη! Κοίταξέ με λοιπόν καλά! Τι όμορφος που ήμουνα! Τι γοητευτικός και δανδής! Αχ, κι εσύ, Θεέ μου! Πώς είσαι λοιπόν; πλούσιος; παντρεμένος; Εγώ, όπως βλέπεις, παντρεύτηκα... Να, αυτή εδώ είναι η γυναίκα μου, η Λουίζα, το γένος Βάντσενμπαχ... Λουθηρανή... Κι αυτός είναι ο γιος μου, ο Ναθαναήλ, μαθητής στην τρίτη τάξη. Αποδώ, Ναθάνια, είναι ο παιδικός μου φίλος! Φοιτούσαμε μαζί στο Γυμνάσιο!»

Ο Ναθαναήλ σκέφτηκε λιγάκι κι έβγαλε το καπέλο.

«Στο Γυμνάσιο φοιτούσαμε μαζί!», συνέχισε ο Αδύνατος. «Θυμάσαι το παρατσούκλι που μας είχαν βγάλει; Εσένα σε φώναζαν Ηρόστρατο, επειδή έκαψες με το τσιγάρο ένα δημόσιο βιβλίο· κι εμένα Εφιάλτη, γιατί μου άρεσε να είμαι μαρτυριάρης. Χο, χο... Τι παιδιά που ήμασταν! Μη φοβάσαι, Ναθάνια! Πήγαινε κοντά του... Κι αποδώ η γυναίκα μου, το γένος Βάντσενμπαχ... Λουθηρανή».

Ο Ναθαναήλ σκέφτηκε λίγο και κρύφτηκε πίσω από τον πατέρα του.

«Λοιπόν, πώς περνάς φίλε;», ρώτησε ο Παχύς κοιτάζοντας με ενθουσιασμό τον φίλο του. «Υπηρετείς ακόμα; Πού;»

«Υπηρετώ, αγαπητέ μου! Έχω τον όγδοο βαθμό, κοντεύει δυο χρόνια τώρα. Πήρα και το παράσημο Στανισλάβα.* Ο μισθός είναι μικρός... Ε, δόξα να 'χει ο Θεός! Η γυναίκα μου παραδίνει μαθήματα μουσικής, κι εγώ, συμπληρωματικά, φτιάχνω ξύλινες ταμπακιέρες. Πολύ καλές ταμπακιέρες! Τις πουλάω ένα ρούβλι τη μία. Αν κάποιος πάρει πάνω από δέκα, τότε, καταλαβαίνεις, του κάνω και σκόντο.* Κάπως τα καταφέρνουμε. Υπηρετούσα, ξέρεις, σ' ένα τμήμα, αλλά τώρα πήρα μετάθεση για εδώ, ως τμηματάρχης, στον ίδιο Οργανισμό... Λοιπόν, εσύ πώς τα πας; Σίγουρα θα είσαι πια σύμβουλος; Ε;»

«Όχι, αγαπητέ μου, ανέβα πιο ψηλά», είπε ο Παχύς. «Έχω ήδη φτάσει μυστικός σύμβουλος... Έχω δυο παράσημα».

Ο Αδύνατος ξαφνικά γλώμιασε, έμεινε σύξυλος κι αμέσως ύστερα το πρόσωπό του παραμορφώθηκε σ' ένα πλατύ χαμόγελο. Έδειχνε σαν να έβγαζε σπίθες από τα μάτια και το πρόσωπό του. Το σώμα του μαζεύτηκε, καμπούριασε, στένεψε... Οι βαλίτσες του, οι μπόγιοι και τα κιβώτια κουβαριάστηκαν, ζάρωσαν... Το μακρύ πιγούνι της γυναίκας του έγινε ακόμα πιο μακρουλό. Ο Ναθαναήλ στάθηκε τεντωμένος σε στάση προσοχής και κούμπωσε όλα τα κουμπιά της στολής του...

«Εγώ, εξοχότατε... Χαίρω πολύ! Φίλος, ας πούμε, παιδικός και να που, ξαφνικά, μεταμορφώνεστε σ' έναν τέτοιον άρχοντα! Χι, χι».

«Φτάνει λοιπόν, πάψε!», είπε μορφάζοντας ο Παχύς. «Πατί αυτό το ύφος; Εγώ κι εσύ είμαστε φίλοι από παιδιά κι αυτή εδώ η δουλοπρέπεια δεν έχει κανένα νόημα!».

«Προς Θεού... Τι, εσείς...», κρυφογέλασε ο Αδύνατος, ζαρώνοντας πιο πολύ ακόμα. «Η ευμένεια της εξοχότητάς σας... είναι σαν ζωογόνα δροσιά... Να, εξοχότατε, αποδώ ο γιος μου ο Ναθαναήλ... η γυναίκα μου η Λουίζα, Λουθηρανή, ας πούμε...»

Ο Παχύς ήθελε να αντιδράσει κάπως, αλλά στο πρόσωπο του Αδύνατου ήταν ζωγραφισμένος τόσος σεβασμός, τόση γλυκάδα και τόση ευλαβική ξινάδα, που στον Μυστικό Σύμβουλο έφερναν αναγούλα. Έδωσε το χέρι του στον Αδύνατο να τον αποχαιρετήσει κι έστρεψε τα νώτα του.

Ο Αδύνατος, πιάνοντας το χέρι, έσφιξε τα τρία δάχτυλα, υποκλίθηκε από το κεφάλι ως τα πόδια και γέλασε χαιρέκακα, σαν Κινέζος: «Χι, χι, χι». Η γυναίκα του χαμο-

* **παράσημο Στανισλάβα**: ένα από τα κατώτερα παράσημα της τσαρικής Ρωσίας, απονεμόταν κατ' αρχαιότητα * **σκόντο**: έκπτωση

γέλασε. Ο Ναθαναήλ έσυρε το πόδι του σε στάση προσοχής και το πηλήκιο από το κεφάλι του έπεσε κάτω. Ήταν και οι τρεις ευχάριστα κατάπληκτοι.

Α. Τσέχωφ, *Η αγάπη και 32 άλλα διηγήματα*,
μτφ. Β. Ντινόπουλος, Βιβλιοπωλείον της Εστίας

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια είναι η κοινωνική θέση καθενός από τους δύο παλιούς συμμαθητές και ποια στοιχεία την αποκαλύπτουν;
- 2 Πώς αλλάζει η συμπεριφορά του Πορφύρη στη διάρκεια της ιστορίας; Τι επιδιώκει να δείξει με αυτό ο συγγραφέας;
- 3 Γιατί ο Τσέχωφ επιλέγει να χαρακτηρίσει τους δύο παλιούς συμμαθητές με κριτήριο το βάρος τους;
- 4 Τι αποκαλύπτει η ιστορία του Τσέχωφ για τις κοινωνικές και τις προσωπικές σχέσεις στην τσαρική Ρωσία;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Γράψτε μια χιουμοριστική ιστορία με θέμα την τυχαία συνάντησή σας με ένα συμμαθητή σας έπειτα από τριάντα χρόνια.

Δημοσθένης Κοκκινίδης, *Αντίθεση*

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΡΚΑΒΙΤΣΑΣ

Ο Ζητιάνος

Ο Ζητιάνος (1896) του Καρκαβίτσα, ένα από τα σημαντικότερα μυθιστορήματα του ελληνικού 19ου αιώνα, τοποθετείται στο μεταίχμιο ανάμεσα στο νατουραλισμό και τη λαογραφική ηθογραφία. Το απόσπασμα που επιλέξαμε παρουσιάζει τις διαδικασίες μύησης των παιδιών ενός χωριού της ηπειρωτικής Ελλάδας στην τέχνη της επατείας και της εξαπάτησης, δραστηριότητες που παραδοσιακά αποτελούσαν την αποκλειστική απασχόληση των κατοίκων του χωριού.

Ο Κώστας Τζιρίτης και Τζιριτόκωστας, κατά τη συνήθεια που έχουν στη Ρούμελη να σμίγουν το επίθετο με τ' όνομα, ήταν από τόπο που συμμαζώνει στα στενά του σύνορα όλην την ασυμμάτευτην ιστορία της ελληνικής ζητιανιάς. Στην εποχή του εσυνήθιζαν εκεί, όταν οι ακμαίοι άντρες έλειπαν στα ταξίδια και οι γυναίκες έξω στις περιγύρα κρεμνόραχες* εβολάκιαζαν* τα φθισικά* αραποσίτια τους, οι εβδομηντάρηδες να συνάζουν τα παιδιά στο χοροστάσι* και να τα γυμνάζουν στις ζητιανιάς τα καμώματα. Κάτω από τ' ασπρόμαλλα εκείνα μέτωπα, που εταπείνωσεν ο πολυκαιρινός εξευτελισμός: κάτω από τα πρόσωπα εκείνα, που παραμορφωμένα επέτρωσεν η αδιάκοπη πλαστοπροσωπία: εμπρός στις σακατεμένες κορμωστασιές, που παράλλαξεν όχι του χρόνου το γοργοτρέξιμο, όχι της αρρώστιας η κρυφή ενέργεια, όχι του καιρού η ξαφνική επιρροή, αλλά το πείσμα, εγυμναζόταν η νεολαία, η ελπίδα και χαρά του χωριού, να είναι άξια, αν όχι καλύτερη των πατέρων της. Ο Κουτσοκουλόστραβος χορός ήταν το κυριότερο γύμνασμα εκείνες τις ημέρες. Τα παιδιά κρατώντας και από ένα μπαστούνι εγύριζαν χεροπιαστά κι επροσποιούνταν από μια σωματική βλάβη. Ένα έκανε τον κουτσό* και ανεβοκατέβαζε το κορμί του σε κάθε βήμα, σαν το έμβολον ανάμεσα στα μετάλλινα πλευρά της τρόμπας. Άλλο έκανε τον θεότυφλο κι εβημάτιζε ρίχνοντας εμπρός το μπαστούνι, πασπατεύοντας με την άκρη του τη γη, μήπως τύχει έξαφνα ψήλωμα ή λάκκωμα, κρεμνός ή όχτος,* κοτρώνι* ή κορμόδενδρο, και πέσει και τσακισθεί ο ταλαίπωρος! Κι έδειχνε ζωγραφιστή στο πρόσωπό του την αμφιβολία και τον τρόμον ενός τυφλού. Τρίτο έκανε τον παράλυτο: ακουμπούσε στη γη τις δύο παλάμες, εσήκωνε με πηδήματα γοργοπόδαρου λαγού τα νεκρά και αλύγιστα ποδάρια του, σύνωρα* ψηλώνοντας τα μάτια καθαρά και άδολα και χύνοντας στο δροσοπεριχυμένο πρόσωπο θλίψηνη ήμερη και

* κρεμνόραχες: απότομες πλαγιές * εβολάκιαζαν: ξεσπύριζαν, καθάριζαν * φθισικά: μεταφορική έκφραση, ατροφικά * χοροστάσι: τόπος όπου γίνονται χοροί * όχτος: όχθη * κοτρώνι: πέτρα * σύνωρα: ταυτόχρονα

ασκητικὴν, υπομονὴ τοῦ Θεοῦ το θέλημα, τοῦ δικαιοκρίτη και παντοδύναμου! Ἄλλο, νεραΐδοπαρμένο τάχα, ἐπήλωνεν ολόρθο το κορμί κι ἐβάδιζε με ολότρεμο σώμα κάνοντας ἓνα βήμα εμπρός και δύο πίσω και τρία δεξιά, αριστερά τέσσαρα· ἤθελεν ἐκεῖ να πάει κι ἐπήγαιεν αλλοῦ· ἐδοκίμαζε να γυρίσει δεξιά, και αριστερά ἐγυρίζεν· ἐπροσπαθούσε να συμμαζέψει τα σκέλια του και τ' ἀνοίγε· να διπλώσει τα χέρια του και τ' ἀπλωνε ξύλα ξερά και ἐβημάτιζε με τρέμουλα όλων των μελών, λες και εἶχε τους αἰμοῦς ξεχαρβαλωμένους. Ἄλλο ἔλεγε πως του πήραν οι νεραΐδες στη ρεματιά της Κάναλης τη φωνή ἀπό φθόνο και ἀπλωνε τον λαϊμό του κι ἐσοῦφρωνε τα χεῖλη με ἀγώνα, θέλοντας να λαλήσει και βγάζοντας ἀνατριχιαστικόν οὐρλιασμα μέσ' ἀπό τον στενόχωρο λάρυγγά του. Ἄλλο ἔκανε τον μονοπόδαρο κι ἐταλάντευε το σώμα του ἀνάμεσα στις πατερίτσες, σαν βρωμερό κουρέλι στο ἀνεμοφύσημα. Και ἄλλα δέκα-εἴκοσι ἔκαναν ἄλλες δέκα-εἴκοσι ἀρρώστιες σωματικές, πολλές υπαρκτές και πολλές ἀνύπαρκτες ἀκόμα στον κόσμο.

Ἐνὼ τα παιδιά ἔτσι ἐγυμνάζονταν, για ν' ἀπατήσουν τα φιλόνητρα ἀισθήματα των συνόμοιόν τους ἀργότερα, ἓνας ἀπό τους γερόντους, παιγνιδιάρης ξακουσμένος και γλυκόφωνος, ὀρθοκρατώντας τρίχορδη λύρα στα γόνατα, ἐφρόντιζε με το τραγούδι να ἐλαφρώνει τους σημερινούς κόπους και να δείχνει ἀξιοζήλευτη και τρισευτυχισμένη τη μέλλουσα ζωὴ τους. Με φωνὴ παραπονιάρικη, συγκρατητὴ, μονότονη με μικρὴ γοργάδα στην ἀρχή· μ' ἓνα ξαφνικὸ χαμηλοψήλωμα ἔπειτα· κι ἔπειτα με χαμήλωμα στρωτόν, ολόισο μακρυλαρικό, ἔλεγε τραγούδι ταπεινὸ, ντόπιον ὅσο και η λαψάνα* της ξερῆς πλαγιάς και σαν ἐκείνη ἀνοστο, φτωχικὸ, ψειριασμένο. Κι ἐσουνόδευε το τραγούδι του με μονότονο και συγκρατητὸ και παραπονιάρικο γρίνιασμα της λύρας του. Και με το τραγούδι του ἔδειχνε στα παιδιά τα περίγυρα ξερά και ἀχαρὰ βουνά της πατρίδας τους, τη Γη τη μητριά και την ολοστέρφευτη.* Ἐπαρομοίαζε με κατάρρα Θεοῦ και τρισανάθεμα τη γέννησή της, περνώντας πίσω ἀγγελόφερτος στοῦ Σύμπαντος τη γέννηση, ὅταν το Παν ἦταν Χάος και Μηδέν. Ο Θεός, ἔλεγεν, ἠθέλησε να πλάσει τότε τον Κόσμον. Ἐπήρεν ἓνα κόσκινο μεγάλο και το ἐκρέμασε σαν σύγνεφο στην ἀβυσσο. Ἐπειτα παίρνοντας χῶμα με το χέρι ἔριχνε στο κόσκινο, κουνώντας το ἐπάνω-κάτω. Το χῶμα φυσικά, το καλὸ και το γόνιμο, ἔπεσε κάτω κι ἐγέμισε την ἀβυσσο κι ἔξαφνα ἐφάνηκεν ἡ Γη, πολὺκαρπη και πανώρια. Ἐμειναν τέλος στο κόσκινο μόνον οι πέτρες και τα χάλαιρα.* Και, ὀργισμένος ο Δημιουργός, γιατί δεν ἐσυλλογίσθηκεν ἀπὸ πρὶν να μοιράσει κι ἐκεῖνα δίκαια, ἐκλότισε το κόσκινο κι ἐχύθησαν τ' ἀπομεινάρια ὅλα μαζί σ' ἓναν τόπο. Και ὀνόμασεν ο Θεός τον τόπον ἐκεῖνον Κράκουρα, που θα εἰπεί καταραμένον σαν τη μήτρα της Σάρρας.

Ἄλλ' ο τραγουδιστὴς δεν ἔλεγεν ἀυτά για να δειλιάσει τους ἀκροατὲς του. Ἀπεναντίας, σαν ἐμπνευσμένος ψάλτης του παλιού καιροῦ, ἀδράχνοντας ἀπὸ την ταπείνωση

* λαψάνα: σφαλαγγόχορτο, σινάπι * ολοστέρφευτη: ἐντελὸς ἀγὼνη * χάλαιρα: βράχια

το ύψος και από τον φόβο την αντρειά, ερχόταν για μιας γλυκοχρυσόστομος, κι ενώ εκαταριόταν τη Γη, εμακάριζε τα παιδιά της. Όταν οι διάβολοι, έλεγε, ηθέλησαν να μοιράσουν τη Γη σε βασιλεία, κανένας απ' αυτούς δεν εδέχθηκε να πάρει στο κράτος του τα Κράκουρα. Τ' άφηκαν αμοίραστα κι εκηρύχθηκαν εξουσιαστές και προστάτες τους όλοι.

Αλλά τόπος που έχει τέτοιους προστάτες, ευτυχιμένος και παμμακάριστος, επρόσθετεν ο γέροντας. Ο κάτοικός του δεν θα πεινάσει, ούτε θα διψάσει ποτέ στον αιώνα. Τα χέρια του δεν θα γνωρίσουν ποτέ το σταβάρι* του αλετριού το άγριο και το στειλιάρι* της αξίνας· δεν θα μαραθούν τα χρυσά του νιάτα ξεκολλώντας ριζιμιά* λιθάρια και δεν θ' αυλακωθεί το μέτωπό του από τη σκέψη. Δεν θα λιποψυχήσει μήπως ο λίβας τού κάψει τα σπαρτά, μήπως η ξηρασία τού μαράνει τα σταφύλια, μήπως η βροχή τού χαλάσει τα μπουστάνια.* Άλλοι θα τα σκεφθούν και άλλοι θα φυτέψουν το αμπέλι που θα πιει αυτός το κρασί· άλλοι θα σπείρουν και θα θερίσουν το σιτάρι που θα φάγει το ψωμί· άλλοι θα μαζέψουν τις ελιές και άλλοι το λάδι του. Αυτός ένα μόνον θα έχει σκοπό, να γυρίζει τον κόσμο απ' Ανατολή σε Δύση και, με την έμπνευση του παντοδύναμου οδηγού του, ν' απατά τον κουτόκοσμο και να γυρίζει πλουτοφορτωμένος στο σπίτι του.

Έτσι τους έλεγε κι έτσι τους ορμήνευεν ο γέροντας. Και ο παράδοξος χορός σε κάθε του τραγουδιού τμήμα, σε κάθε της λύρας του παύλα, ερχόταν κουτσοκουλοστραβοβηματίζοντας κι ετραγουδούσε με φωνή παραπονιάρικη και συγκρατητή και μονότονη:

*Θεός σχωρέσ' τη μάνα σου
δος μου λιγάκι αλεύρι,
να φτιάσω μια κουρκούτη.*
Ένα, δύο, τρία!...*

*Θεός σχωρέσ' τον κύρη σου,
δος μου λιγάκι λάδι,
να ρίξω στην κουρκούτη.
Ένα, δύο, τρία!...*

Κωνσταντίνος Βολανάκης,
Χωριό του Πηλίου

* **σταβάρι**: το μεγάλο ξύλο του αρότρου που συνδέει το ζυγό με το υνί * **στειλιάρι**: το ξύλο της αξίνας
* **ριζιμιά**: βαθιά ριζωμένα * **μπουστάνι**: λαχανόκηπος * **κουρκούτη**: χυλός από αλεύρι και νερό

Θεός σχωρέσ' τη βάβα σου,
δος μ' ένα κρεμμύδι,
να ψήσω με το λάδι,
να ρίξω στην κουρκούτη,
για να την φάω βράδυ.
Ένα, δύο, τρία!...*

Σ' αυτό το μοναδικό σχολείον ο Τζιριτόκωστας γρήγορ' αναδείχθηκε κι εθαυμάσθηκε. Δεκαχρονίτης δεν ήταν ακόμη και άρχισε να πλουτίζει με νέους βηματισμούς αλλόκοτους και αφύσικους τον Κουτσοκουλόστραβο χορό· να προσθέτει στα ζητιάνικα τραγούδια του νέα μέτρα και πρωτάκουστα ζητήματα. Η σεβαστή μορφή των γερόντων, που έκαναν τη Δωδεκάδα του χωριού, έφριξεν από απορία και χαρά για το νέον άστρο που ανέτειλε τριλαμπές να φωτίσει την πατρίδα τους. Τα κόκαλα του Πηλαλομούτρη, του Καλλιγοψύλλη, του Παστρογωνιά, που εβαρικοιμόνταν στις Παναγιάς τον αυλόγυρο κουρασμέν' από τα πολλά ταξίδια και την άμετρη δόξα, εσάλεψαν συγκίβουρα,* όταν άκουσαν τον νέο ζητιάνο, που ερχόταν να θαμπώσει τη μνήμη τους. Και τα μπαστούνια τα κρεμασμένα στους τοίχους των σπιτιών εταράχθηκαν κι εκείνα με ιερή φρικίαση, αβέβαια ποιο τάχα θα τιμηθεί να συντροφέψει στο πρώτο του ταξίδι τον νέον αρχιθεομπαίχτη.* Και ο Τζιριτόγιωργας, ο πατέρας του, εσήκωσε με ειλικρίνεια, πρώτην ίσως φορά στη ζωή του, τα χέρια, ευχαριστώντας εγκαρδιακά τον Θεό, που του έστειλε τέτοιο παιδί, να συνεχίσει το στάδιο και να τιμήσει το σπίτι του. Πριν όμως αποφασίσει να βγάλει στο ταξίδι τον γιο του ο καλότυχος πατέρας, τον έκραξε σ' ένα παράμερο δωμάτιο του σπιτιού, τάχα πως θα του μιλήσει μυστικά. Εκεί τον έβαλε να καθίσει κατάχαμα και του είπε να γυρίσει τα μάτια. Και, γυρίζοντας τα μάτια ο μικρός, είδε για πρώτη φορά τόσον ολοφάνερα την παλαιά ρίζα και κατάσταση της οικογενείας του.

Δεν ήταν αληθινά βαρυστολισμένο το δωμάτιο. Ένα μόνο τραπέζι σαρακοφαγωμένο,* στρωμένο με μάλλινο χρωματιστό τραπεζομάντιλο, ακουμπούσε στον ένα τοίχο μ' ένα κίτρινο σπειρωτό νεροκολόκυθο επάνω. Ξύλινος καναπές απλαδοστρωμένος έπιανε τον άλλον τοίχο. Δυο μεγάλες κασέλες από καρυδιά με παράδοξα χοντροσκάλισματα έπιαναν τον τρίτο· κι εκρέμονταν από την αταβάνωτη σκεπή πέντε-δέκα πλέχτρες ξεροκύδωνα, με τα φύλλα τους ακόμη και το χνούδι, και δύο κλάρες μπουρνέλες* με τη σκόνη καθισμένη σαν αχνός επάνω στην γαλαζόμαυρη πέτσα τους. Όμως πίσω από τη μαυρισμένη πόρτα και περίγυρα στους τοίχους είδεν ο μικρός να κρέμο-

* **βάβα:** γιαγιά * **συγκίβουρα:** μέσα από τους τάφους * **αρχιθεομπαίχτης:** αρχιαπατεώνας * **σαρακοφαγωμένο:** παλιό ξύλινο τραπέζι, φαγωμένο από το σαράκι * **μπουρνέλες:** κορόμηλα

νται από τα καρφιά, με τάξη και ηλικία βαλμένα, όλων των ειδών και όλων των σχημάτων τα μπαστούνια. Μερικά χυτά, ολόσια επάνω έως κάτω· άλλα γυριστά, άλλα διχαλωτά· μερικά στην άκρη με ρίζα χοντρή· τούτο με κόμπους· εκείνο στραβό· το ένα ξεφλουδισμένο· το άλλο ακόμη με τα δαγκώματα των σκύλων· το άλλο διατηρώντας στη ράχη του τις γραμμές, που έκοβε μετρώντας ποιος ηξεύρει τι της ζωής είτε του επαγγέλματός του αξιοθύμητον ο μακαρίτης αφέντης του· μισοτσακισμένο τούτο, λυγισμένο εκείνο. Όλα ήσαν στη σκόνη περιτυλιγμένα, σαν σε σάβανο του καιρού, και βυθισμένα στη σιωπή και τον ύπνον, όπως τα όπλα πολεμιστού τρισένδοξου, κρεμασμένα εκεί για μνήμη του αθάνατη και αξιομίμητο παράδειγμα της γενεάς του.

Και αληθινά, για το αξιομίμητο παράδειγμα της γενεάς ήταν τα μπαστούνια εκεί κρεμασμένα και ο Τζιριτόγιωργας για τούτο έφερε το παιδί, να τα ιδεί, πριν έβγει στο ταξίδι, και να πάρει διδάγματα. Καθέν' από εκείνα είχε επάνω του ιστοριάν ίση και καλύτερη από το δόρυ του Αχιλλέα. Καθένα είχε συντροφέψει τον πατέρα, τον πάππο, τον προπάππο του, σε όλα τα φαρμάκια και τις κακοπάθειες της ζητιανικής ζωής· στη βροχή και το κρύο του χειμώνα· στον ήλιο και το κάμα του καλοκαιριού. Τον εστήριξε να περάσει ρέματα παγωμένα· τον εβοήθησε να ξεκρεμάσει από τα σχοινιά τ' ασπρόρουχα και από τα παραθύρια κουρτίνες και από τους φούρνους κουλούρια· να τινάξει από τα δέντρα πωρικά στις πονηρές ημέρες της πείνας και, δυνατότερο από την επτατόμαρη ασπίδα του Αίαντα, επροφύλαξε το σώμα του αφέντη του άτρωτον από κάθε τροχισμένο σκυλόδοντο και κάθε πεινασμένου λύκου αγριοχύμισμα. Τυφλόν τον οδήγησε στα μαρμαρένια σκαλοπάτια· κουτσόν τον επέρασε μέσ' από τις αγορές· κουλόν τον εστήριξε· παράλυτο τον εκρεβάτωσε· φοβισμένον τον εφύλαξε· τολμηρόν κάποτε τον όπλισεν υπεράνθρωπα. Και χρόνια ολόκληρα είδεν όλες του τις πλαστοπροσωπίες, όλες τις παραλλαγές. Άκουσεν όλα του τα ψέματα· όλα τα συχωρολόγια. Και ποιος ηξεύρει αν αυτό το μπαστούνι δεν του ήφερε στον νου εκείνο το τεχνικότατο σακάτεμα και στα χείλη εκείνη την εξυπνότατην ευχή.

Ο Τζιριτόγιωργας κοιόταζεν αφαιρεμένος ένα με τ' άλλο τα κρεμασμένα τρόπαια και σεβασμός άμετρος επλημμύριζε την καρδιά του και τα στήθη του εβάρυναν, σαν μυλόπετρα, στην προγονικήν εκείνη δόξα. Σαν πουλάρι ασέλωτο που γοργοτρέχει στον κάμπο, έτρεχεν ο νους του γεροζήτουλα στα περασμένα κι έβλεπε ένα με τον άλλον τους προγόνους αφανισμένους από την κακοπάθεια και αγνώριστους από την ψευτιά. Πόσα υπόφεραν οι δύστυχοι, για να φέρουν εκεί που έφεραν την οικογένειά τους! Ξυλιές έφαγαν, δαγκώματα μαντρόσκυλων εβάσταξαν, κλότσους αλόγων, σπρωξιές και γροθοκοπήματα μεθυσμένων. Άκουσαν σφυρίγματα των παιδιών του δρόμου, πιάτα ολάκερα είδαν να σπάσουν στα κεφάλια τους από δουλικά· με κάτουρα να περιχυθούν, με κόπρο ν' αλειφθούν εβάσταξαν. Επέρασαν ακούραστοι θάλασσες

και ποτάμια· κάμπους και όρη και βουνά εδρασκέλισαν. Σε χώρες και χωριά και καλυβάκια εκόνεψαν.* Εδέχθησαν την πλούσια ελεημοσύνη του άρχοντα και το μονόλεπτο της χήρας. Έφαγαν τ' αποφάγια του αφέντη και του δούλου· έπιαν το απόπιμα* του γερού και του αρρώστου. Εκοιμήθηκαν στον στάβλο και τον αχερώνα· εμπρός στο κατώφλι της πόρτας και τον νάρθηκα της εκκλησιάς· στου βουνού το διάσελο* και στο γούπατο* κατακαμπίς.* Αληθινά, τι υπόφεραν οι δύστυχοι, τι υπόφεραν!

Α. Καρκαβίτσας, *Ο Ζητιάνος*,
Βιβλιοπωλείον της Εστίας

* **εκόνεψαν**: διανυκτέρευσαν * **απόπιμα**: υπόλειμμα από ποτό * **διάσελο**: στενό πέρασμα ανάμεσα σε λόφους * **γούπατο**: βαθούλωμα, γούβα * **κατακαμπίς**: στη μέση του κάμπου

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποια στοιχεία κάνουν τη ζητιανιά αξιοσέβαστο επάγγελμα, σύμφωνα με τη σατιρική περιγραφή του Καρκαβίτσα;
- 2 Ποια είναι η σημασία του τραγουδιού του γέροντα με τη λύρα για την κοινότητα των ζητιάνων;
- 3 Γιατί τα μπαστούνια των παλαιότερων ζητιάνων παρουσιάζονται σαν «κρεμασμένα τρόπαια»;
- 4 Εντοπίστε τις ομηρικές αναφορές στο κείμενο. Ποια είναι η λειτουργία τους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Συγκρίνετε την ειρωνική περιγραφή του ζητιάνου του Καρκαβίτσα με εικόνες ζητιάνων που έχετε δει. Εντοπίζετε διαφορές;

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ύαμβοι και ανάπαιστοι

Τα ποιήματα ανήκουν στην ποιητική συλλογή 'Ύαμβοι και ανάπαιστοι (αριθμοί 28, 37), που εκδόθηκε το 1897. Χαρακτηριστικά στοιχεία τους είναι τα δύο είδη μέτρον που χρησιμοποιεί ο ποιητής, το μεγαλόπνοο ύφος και η σύνθεση της αρχαίας με τη σύγχρονη παράδοση.

28

Με πελέκι αστραπόμορφον
η αλύπητη Επιστήμη
χτυπάει και σπάει το Είδωλο
και το ρίχνει συντρίμμα.

Κι ύστερα γίνετ' είδωλον
εκείνη μες στην πλάση
ξαναγεννώντας άθελα
ό,τι ήρθε να χαλάσει.

Κι έτσι αλυσίδες γύρω μας
παντού, σκοτάδια θεία.
Κάθε Αιτία, μυστήριο·
κάθε Αλήθεια, θρησκεία.

37

Ήγη μας γη των άφθαρτων
αερίων* και ειδώλων,
πασίχαρος* και υπέρτατος
θεός μας είν' ο Απόλλων.

Στα εντάφια λευκά σάβανα
γυρτός ο Εσταυρωμένος
είν' ολόμορφος Άδωνις*
ροδοπεριχυμένος.

Η αρχαία ψυχή ζει μέσα μας
αθέλγητα κρυμμένη·
ο Μέγας Παν* δεν πέθανεν,
όχι· ο Παν δεν πεθαίνει!

❧

Κ. Παλαμάς, *Άπαντα*, τόμ. 1, Μπίρης

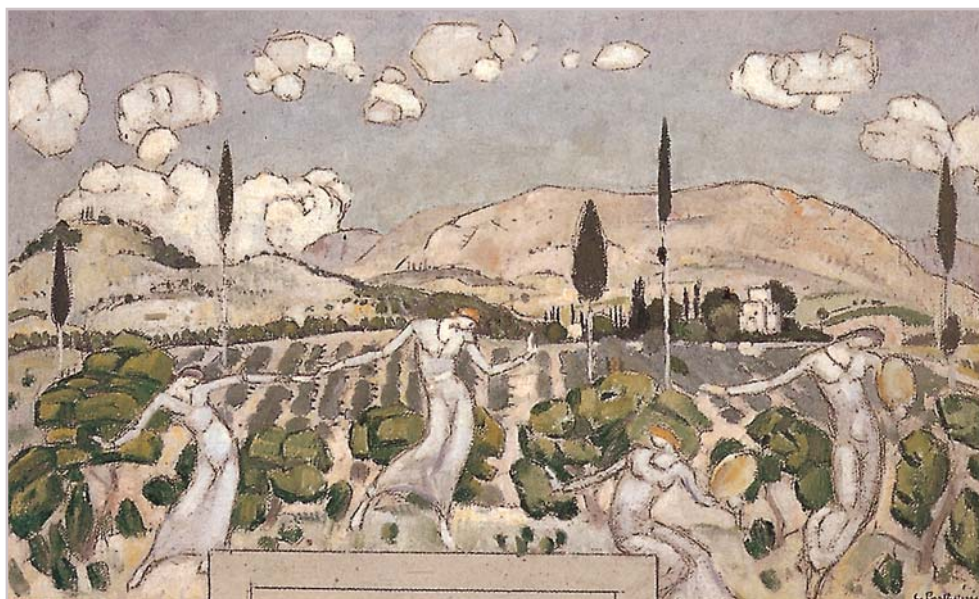
* **αερία**: ξωτικά * **πασίχαρος**: ολόχαρος * **Άδωνις**: νέος με εξαιρετική ομορφιά * **Παν**: μυθικός τραγόμορφος θεός

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Εξετάστε τη μετρική των δύο ποιημάτων και να τη συνδυάσετε με τον τίτλο της ποιητικής συλλογής.
- 2 Ποια σημασία αποδίδει ο ποιητής στην επιστήμη και στο είδωλο (αρ. 28);
- 3 Με ποιον τρόπο σχετίζονται τα στοιχεία της αρχαίας και της χριστιανικής παράδοσης (αρ. 37);
- 4 Στην τελευταία στροφή υπάρχει μια ιδιαίτερη εκφραστική ένταση. Πού πιστεύετε ότι αποσκοπεί (αρ. 37);
- 5 Τι συμβολίζουν ο Απόλλωνας, ο Άδωνις, ο Μέγας Παν και ποιος είναι ο ρόλος τους στο ποίημα (αρ. 37);

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Αναζητήστε αναπαραστάσεις των θεών που αναφέρονται στο ποίημα σε φωτογραφίες αγγείων και αγαλμάτων και, αν είναι δυνατόν, επισκεφθείτε ένα αρχαιολογικό μουσείο.

Κωνσταντίνος Παρθένης, *Χορός*

ΚΩΣΤΗΣ ΠΑΛΑΜΑΣ

Ύμνος στον Παρθενώνα

Τα αποσπάσματα που ακολουθούν ανήκουν στην ποιητική σύνθεση του Κ. Παλαμά Η φλογέρα του βασιλιά (1910), που χωρίζεται σε «Δώδεκα Λόγους». Στον «Τρίτο Λόγο» ο Βασίλειος ο Βουλγαροκτόνος κατεβαίνει νικητής από τη Μακεδονία στην Αθήνα, για να προσκυνήσει την Παναγία την Αθηνιώτισσα στον Παρθενώνα. Ο ποιητής συνθέτει, με αυτή την αφορμή, ένα λυρικό ύμνο στον αρχαίο ναό της ομορφιάς και του ελεύθερου πνεύματος.

Εσύ 'σαι, που κορόνα σου φορείς το Βράχο; Εσύ 'σαι,
Βράχε, που το ναό κρατάς, κορόνα της κορόνας;
Ναέ, και ποιος να σ' έχτισε μες στους ωραίους ωραίο,
για την αιωνιότητα με κάθε χάρη Εσένα;
Σ' εσέ αποκάλυψη ο ρυθμός, κάθε γραμμή και Μούσα:
λόγος το μάρμαρο έγινε κι η ιδέα τέχνη, και ήρθες
στη χώρα τη θαυματουργή, που τα στοχάζεται όλα
με τη βοήθεια των Ωρών* των καλομετρημένων,
ήρθες απάνου απ' τους λαούς κι απάνου απ' τις θρησκείες,
κυκλώπεια, λυγερόκορμη και σα ζωγραφισμένη.

[...]

Ναέ, τα θέμελά σου εσέ δεν είναι ριζωμένα,
σα να τη 'γγίξαν τρίςβαθα την τέλειωση* του κόσμου,
μηδέ το μέτωπό σου εσέ πάει πέρα από τα γνέφια,*
σαν πυραμίδας κολοσσός απάνου σ' ερμοτόπι
της Αφρικής. Ανάλαφρα κρατάν εσέ στου αέρα
τη διαφανάδα τη γλαυκή των Ολυμπίων* τα χέρια.
Κι η αρχοντική κορφή σου εσέ δίχως θρασά* να πάει
για να χαθεί στ' απέραντα που μάτι δεν τη φτάνει,
το Πνεύμα προς τ' απέραντα ξέρει απαλό και φέρνει.
Εσένα δε σε χτίσανε τυραγνισμένων όχλοι,*
καματερά* ανθρωπόμορφα, σπρωγμένα απ' τη βουκέντρα*
φαρμακερά κι αλύπητα, δυνάστη αιματοπότη.

* **Ωρες:** μυθολογικές θεότητες * **τέλειωση:** τελείωση * **γνέφια:** σύννεφα * **οι Ολύμπιοι:** οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου * **θρασά:** θρασύτητα * **όχλοι:** ανοργάνωτα πλήθη * **καματερά:** ζώα που εκτελούν εργασίες * **βουκέντρα:** μακρύ ξύλινο ραβδί με αιχμή, για να κεντρίζει τα βόδια στο όργωμα

Εσένα με το λογισμό κι εσέ με το τραγούδι
σε υψώσαν των ελεύθερων οι λογισμοί εκεί όπου
και ο Νόμος σαν πρωτόγινε της Πολιτείας προστάτης,
με το ρυθμό πρωτόγινε, κι ήταν κι αυτός τραγούδι.
[...]

Κι ακούστε! Πρέπει κι ο άνθρωπος, κάθε φορά που θέλει
να ξαναβρεί τα νιάτα του, να 'ρχεται στο ποτάμι
της Ομορφιάς να λούζεται. Σ' όλα μπροστά τα ωραία
να στέκεται αδιαφόρεντα* και γκαρδιακά* να σκύβει
προσκυνητής, ερωτευτής, τραγουδιστής, διαβάτης.
Κι αφού όλων πάει ταξίματα και μεταλάβει απ' όλα,
πάλι και πάντα να γυρνά σ' εσένα μ' έναν ύμνο.
Μ' εσένα το ξανάνιωμα του κόσμου ν' αρχινάει,
του κόσμου το ξανάνιωμα μ' εσέ να παίρνει τέλος.

Κ. Παλαμάς, *Απαντα*, τόμ. 5, Μπίσης

Άγγελος Γιαλλινάς, *Ο Παρθενώνας πριν από την αναστήλωση*

* **αδιαφόρεντα**: χωρίς να κάνει διακρίσεις * **γκαρδιακά**: με την καρδιά του

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Γράψτε έναν τίτλο για κάθε απόσπασμα και βρείτε την κεντρική ιδέα που τα συνέχει.
- 2 Ποιες αντιθέσεις επισημαίνει ο ποιητής στο δεύτερο απόσπασμα και πώς αυτές σχετίζονται με τη βασική ιδέα του ποιήματος;
- 3 Τι δηλώνει η χρήση δεύτερου ενικού προσώπου και ποια αισθητική εντύπωση δημιουργεί;
- 4 Βρείτε τις λέξεις και τις φράσεις που υμνούν τον Παρθενώνα ως έργο τέχνης.
- 5 Εντοπίστε τα σημεία του ποιήματος στα οποία εξιδανικεύεται η ελληνική αρχαιότητα και σχολιάστε τη λειτουργία τους.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Συγκεντρώστε στοιχεία για την αρχιτεκτονική και την κατασκευή του Παρθενώνα και εξετάστε σε ποιο βαθμό ο ποιητής έχει αναδείξει αυτά τα πραγματικά στοιχεία στο λυρικό του ύμνο.
- ◆ Ο Παλαμάς ενδιαφέρθηκε για την καλλιέργεια και τον πλουτισμό της δημοτικής γλώσσας, η οποία στην εποχή του δεν είχε να επιδείξει παρά ελάχιστα σημαντικά ποιητικά δημιουργήματα. Εξετάστε αν στη *Φλογέρα του βασιλιά* υπάρχουν δείγματα αυτού του ενδιαφέροντος και αναζητήστε, σε συνεργασία με το φιλόλογό σας, κείμενα από την εποχή των αγώνων για την καθιέρωση της δημοτικής.
- ◆ Αν βρίσκεστε κοντά στην Αθήνα, οργανώστε με το φιλόλογό σας και τον καθηγητή των Καλλιτεχνικών μια εκπαιδευτική επίσκεψη στην Ακρόπολη.

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Φωνές

Το ποίημα «Φωνές» γράφτηκε το 1904. Ανήκει στα συμβολικά καβαφικά ποιήματα και έχει ως βασικό θέμα του τη λειτουργία της μνήμης. Διαπνέεται από νοσταλγική λυρική διάθεση για αγαπημένα πρόσωπα και εμπειρίες του παρελθόντος.

*Σ*δανικές φωνές κι αγαπημένες
εκείνων που πεθάναν, ή εκείνων που είναι
για μας χαμένοι σαν τους πεθαμένους.

Κάποτε μες στα όνειρά μας ομιλούνε·
κάποτε μες στην σκέψη τες ακούει το μυαλό.

Και με τον ήχο των για μια στιγμή επιστρέφουν
ήχοι από την πρώτη ποίηση της ζωής μας –
σα μουσική, την νύχτα, μακρινή, που σβήνει.

Κ.Π. Καβάφης, *Ποιήματα*, τόμ. 1, Έκτος

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Σε τι αποσκοπεί η χρήση πληθυντικού αριθμού στο ποίημα;
- 2 Οι αναμνήσεις φτάνουν στα όνειρα και στη σκέψη του ποιητή σαν ήχος. Γιατί ο ποιητής αναφέρεται περισσότερο σε αυτή την πτυχή της ανάμνησης;
- 3 Σχολιάστε την ειδική λειτουργία των ήχων και της μουσικής στους δύο τελευταίους στίχους του ποιήματος.

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ

Όσο μπορείς

Οι παραινέσεις που απευθύνει ο Κ.Π. Καβάφης αναφέρονται τόσο στον εαυτό του όσο και σε κάθε αποδέκτη του ποιήματος και υποδεικνύουν μια ηθική στάση και μια μετρημένη κοινωνική ζωή. Το ποίημα γράφτηκε το 1913.

*Κ*ι αν δεν μπορείς να κάμεις την ζωή σου όπως την θέλεις,
τούτο προσπάθησε τουλάχιστον
όσο μπορείς: μην την εξευτελίζεις
μες στην πολλή συνάφεια του κόσμου,
μες στες πολλές κινήσεις κι ομιλίες.

Μην την εξευτελίζεις παίνοντάς την,
γυρίζοντας συχνά κι εκθέτοντάς την
στων σχέσεων και των συναναστροφών
την καθημερινήν ανοησία,
ως που να γίνει σα μια ξένη φορτική.

Ω

Κ.Π. Καβάφης, *Ποήματα*, τόμ. 1, Ίκαρος

Αντώνης Απέργης, *En to μηνί Αθύ*

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιες προσπάθειες θα πρέπει να καταβάλει ο άνθρωπος, για να υπερασπιστεί την προσωπική ελευθερία και την αξιοπρέπεία του; Συσχετίστε την απάντησή σας με τον τίτλο του ποιήματος.
- 2 Καταγράψτε τις μετοχές και εξηγήστε τη γραμματική και σημασιολογική λειτουργία τους στο ποίημα.
- 3 Ποιον κίνδυνο επισημαίνει ο ποιητής στον τελευταίο στίχο; Με ποιον τρόπο πιστεύετε ότι ο κίνδυνος αυτός μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά;
- 4 Ποιες κοινωνικές εκδηλώσεις μπορούν, σύμφωνα με τον ποιητή, να ευτελίσουν τη ζωή του ατόμου; Γράψτε, αν θέλετε, ένα σύγχρονό σας παράδειγμα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Με αφορμή τις διδακτικές ενότητες για τα ατομικά δικαιώματα και τις κοινωνικές υποχρεώσεις, συζητήστε με τον καθηγητή της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής τις παλαιότητες που απευθύνει ο Καβάφης. Αναφερθείτε ιδίως στους κινδύνους που διατρέχουν οι νέοι της ηλικίας σας από την έλλειψη μέτρου και την υπερβολή που χαρακτηρίζει τη σημερινή εποχή.

Η Αλεξάνδρεια στις αρχές του αιώνα (Αρχείο Ε.Λ.Ι.Α.)

Κ.Π. ΚΑΒΑΦΗΣ
Στα 200 π.Χ.

Το ποίημα «Στα 200 π.Χ.» είναι το προτελευταίο που δημοσίευσε ο Κ.Π. Καβάφης (1931) και φανερώνει την ειδική σχέση του ποιητή με την ιστορία. Πρόκειται για ένα φανταστικό μονόλογο ενός Έλληνα ο οποίος ζει στα 200 π.Χ. στις περιοχές του «νέου» κόσμου που σχηματίστηκε από τις εκστρατείες του Μ. Αλεξάνδρου. Ο ομιλητής διαβάζει αρχικά την επιγραφή που συνόδευε τα λάφυρα από τη μάχη του Γρανικού, τα οποία αφιέρωσε ο Μ. Αλέξανδρος στον Παρθενώνα: ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΦΙΛΙΠΠΟΥ ΚΑΙ ΟΙ ΕΛΛΗΝΕΣ ΠΛΗΝ ΛΑΚΕΔΑΙΜΟΝΙΩΝ ΑΠΟ ΤΩΝ ΒΑΡΒΑΡΩΝ ΤΩΝ ΤΗΝ ΑΣΙΑΝ ΚΑΤΟΙΚΟΥΝΤΩΝ. Στη συνέχεια κάνει μια επισκόπηση των ιστορικών γεγονότων που συντελέστηκαν πριν από 130 χρόνια, σχολιάζοντας ειρωνικά την άρνηση των Λακεδαιμονίων να συμμετάσχουν στη λαμπρή πανελλήνια εκστρατεία εναντίον των Περσών, με τη δικαιολογία ότι η σπαρτιατική παράδοση τους εμπόδιζε να πάρουν μέρος σε εκστρατεία στην οποία δεν ήταν οι ίδιοι αρχηγοί.

«Αλέξανδρος Φιλίππου και οι Έλληνες πλην Λακεδαιμονίων—»

Μπορούμε κάλλιστα να φανταστούμε
πως θ' αδιαφόρησαν παντάπασι* στην Σπάρτη
για την επιγραφή αυτή. «Πλην Λακεδαιμονίων»,
μα φυσικά. Δεν ήσαν οι Σπαρτιάται
για να τους οδηγούν και για να τους προστάζουν
σαν πολυτίμους υπηρέτας. Άλλωστε
μια πανελλήνια εκστρατεία χωρίς
Σπαρτιάτη βασιλέα γι' αρχηγό
δεν θα τους φαίνονταν πολλής περσιπής.*
Α βεβαιότατα «πλην Λακεδαιμονίων».

Είναι κι αυτή μια στάσις. Νιώθεται.*

Έτσι, πλην Λακεδαιμονίων στον Γρανικό
και στην Ισό μετά· και στην τελειωτική
την μάχη, όπου εσαρώθη* ο φοβερός στρατός
που στ' Άρβηλα συγκέντρωσαν οι Πέρσαι:
που απ' τ' Άρβηλα ξεκίνησε για νίκη, κι εσαρώθη.

* **παντάπασι**: εντελώς * **περσιπή**: σπουδαιότητα * **νιώθεται**: μπορεί να γίνει κατανοητή, εξηγείται
* **εσαρώθη**: διαλύθηκε, εξοντώθηκε

Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία
την νικηφόρα, την περιλάμπρη,
την περιλάλητη, την δοξασμένη
ως άλλη δεν δοξάσθηκε καμιά,
την απαράμιλλη*: βγήκαμ' εμείς·
ελληνικός καινούριος κόσμος, μέγας.

Εμείς· οι Αλεξανδρείς, οι Αντιοχείς,
οι Σελευκείς, κι οι πολυάριθμοι
επίλοιποι* Έλληνες Αιγύπτου και Συρίας,
κι οι εν Μηδία, κι οι εν Περσίδι, κι όσοι άλλοι.
Με τες εκτεταμένες επικράτειες,*
με την ποικίλη δράση των στοχαστικών προσαρμογών.*
Και την Κοινήν Ελληνική Λαλιά*
ως μέσα στην Βακτριανή την πήγαμεν, ως τους Ινδούς.

Πα Λακεδαμονίους να μιλούμε τώρα!

Κ.Π. Καβάφης, *Ποήματα*, τόμ. 2, Έκτος

* **απαράμιλλη**: ασυναγώνιστη * **επίλοιπος**: υπόλοιπος * **εκτεταμένες επικράτειες... των στοχαστικών προσαρμογών**: οι στίχοι αναφέρονται στις νέες συνθήκες που διαμορφώθηκαν με τη δημιουργία των μεγάλων ελληνιστικών βασιλείων και την ανάμιξη των πολιτισμών, μέσα στις οποίες, στοχαστικά, αναπροσαρμόστηκε ο νέος ελληνικός κόσμος * **Κοινή Ελληνική Λαλιά**: η ελληνική γλώσσα που καθιερώθηκε και διαδόθηκε στις χώρες της Ανατολής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πώς παρουσιάζει ο ομιλητής την πανελλήνια εκστρατεία; Ποια επιτεύγματά της αξιολογεί ως σημαντικότερα και γιατί;
- 2 Γιατί οι Λακεδαιμόνιοι απουσίαζαν από την πανελλήνια εκστρατεία και πώς σχολιάζει, 130 χρόνια μετά, τη στάση τους αυτή ο ομιλητής;
- 3 Πόσα και ποια χρονικά επίπεδα διακρίνονται στο ποίημα;
- 4 Βρείτε τα επίθετα και εξετάστε τη λειτουργία που έχουν στο ποίημα.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Βρείτε στοιχεία για τις ιστορικές περιόδους στις οποίες αναφέρεται το ποίημα, από το βιβλίο της Ιστορίας της Α' Γυμνασίου ή εγκυκλοπαίδειες. Μελετήστε πώς αξιοποιεί ο Καβάφης τις ιστορικές πηγές, ποιες πληροφορίες δηλαδή επιλέγει, με ποιον τρόπο χειρίζεται το ιστορικό υλικό και τι τον ενδιαφέρει περισσότερο να αναδείξει στο ποίημά του.

ΓΡΗΓΟΡΙΟΣ ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Ο τύπος και η ουσία

Μετά την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα (1864), ο Κερκυραίος δικαστής Δαρέζης έθεσε τον εαυτό του στην υπηρεσία της Ελλάδας και διορίστηκε έπαρχος στην Πελοπόννησο. Ο διορισμός του δίνει την ευκαιρία στον Ξενοπούλο να σκιαγραφήσει τις αντιλήψεις και το ήθος των Επτανήσιων αριστοκρατών, οι οποίοι, επηρεασμένοι από τα αγγλικά κυρίως πρότυπα, επέμεναν στην τήρηση των τύπων, που δεν απασχολούσαν βέβαια καθόλου το νεοσύστατο ελληνικό κράτος. Το διήγημα δημοσιεύτηκε το 1944.

Επί Αγγλικής Προστασίας,* ο Γερασμάκης ο Δαρέζης, από τους νόμπιλους* του νησιού του, ήταν διορισμένος στην Κέρκυρα δικαστής.

Είχαν να λένε για τον ακέραιο χαρακτήρα του, την αξιοπρέπειά του και την τυπικότητα. Πάντα ντυμένος στο καντίνι* –μιγρέα (ζακέτα), ψηλό καπέλο, άσπρη γραβάτα και μπαστούνι με χερούλι χρυσό– δεν ανεχόταν την παραμικρή παράβαση, την παραμικρή παράλειψη, την παραμικρή αμέλεια στο καθετί. Αυστηρός στον εαυτό του όσο και στους άλλους, ήθελε να κάνει και τη ζωή του πρότυπο τιμής κι αρετής.

Όταν ενώθηκε η Εφτάνησο με την Ελλάδα, ο Δαρέζης χάρηκε πολύ, γιατί ήταν πατριώτης και ριζοσπάστης* κρυφός. Θεώρησε όμως χρέος του να παραιτηθεί από δικαστής. «Με διόρισε η Αγγλία –είχε συλλογιστεί ο μη μου άπτου* άνθρωπος– μα με θέλει τάχα κι η Ελλάδα; Αν με θέλει, ας με ματαδιορίσει».

Αλλά κι η «Ελλάδα» τον ήθελε. Είχε τόσο καλές πληροφορίες! Με τη διαφορά πως, αντί για δικαστή, προτίμησε να τον διορίσει έπαρχο σ' ένα μέρος του Μοριά.*

Επίτηδες, βλέπετε, τα πρώτα χρόνια της Ένωσης –που ήταν και τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του Γεωργίου– γινόταν αυτή η «ανταλλαγή»: έστελναν διοικητικούς υπαλλήλους στην Εφτάνησο Ελλαδίτες, και στην άλλη Ελλάδα διαλεχτούς Εφτανήσιους.

Πρόθυμα δέχτηκε τη νέα θέση ο Δαρέζης. Τη θεώρησε μάλιστα πολύ τιμητική γι' αυτόν. Κι ορκίστηκε να βάλει τα δυνατά του για να το δείξει και σαν έπαρχος, όπως το 'χε δείξει και σα δικαστής. Έπειτα, είχε και τη φιλοδοξία να κάνει τους Ελλαδίτες

* **Αγγλική Προστασία:** το καθεστώς της αγγλοκρατίας στα Επτάνησα * **νόμπιλοι:** ευγενείς, αριστοκράτες * **ντυμένος στο καντίνι:** κομψός * **ριζοσπάστης:** οπαδός του ριζοσπαστικού κόμματος που επιθυμούσε την Ένωση με την Ελλάδα * **μη μου άπτου:** πολύ ευαίσθητος * **Μοριάς:** Πελοπόννησος

της επαρχίας του να ιδούν, να γνωρίσουν στο πρόσωπό του τον «επτανησιακό πολιτισμό». Θα 'ταν τώρα δέκα φορές αυστηρότερος, τυπικότερος, αξιοπρεπέστερος, δικαιότερος, ηθικότερος. Έπαρχος! έλεγε. Μα δεν είναι παίξε-γέλασε. Έπαρχος θα πει μικρός βασιλιάς. Και βασιλικές αρετές έπρεπε ν' αναπτύξει τώρα ο σιορ-Γερασιμάκης, αφού θα 'χε και βασιλικές τιμές... Έπαρχος, τι διάολο! Σα να λέμε Πρεβεδούρος* επί Βενετοκρατίας. Ε, λοιπόν, ο Πρεβεδούρος επί Βενετοκρατίας ήταν μικρός βασιλιάς. Φαντάσου, όταν έφτανε στο νησί, τον έπαιρναν και τον πήγαιναν στο παλάτι του με μπαλντακίνο (ουρανία) σαν άγιο εικόνισμα! Μα μήπως πήγαινε παρακάτω σε τιμές και δόξες ο Ρεζιντέντες* επί Αγγλικής Προστασίας; Και μήπως τώρα, μετά την Ένωση, ο Νομάρχης ο Ελλαδίτης δεν ήταν πρόσωπο ιερό; Αδιάφορο αν του άρεσε αυτουνού η «αφέλεια» κι αν έβγαινε στο δρόμο και λιγάκι σαν-φασόν.* Οι άνθρωποι εκεί πέρα τον τιμούσαν σα να φορούσε χρυσά...

Ε, χρυσά όχι, ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης δε θα φορούσε ποτέ. Μα και ποτέ δε θα του έλειπε η μιγρέα κι η ψηλοκαπελαδούρα. Α, μόνο γιακέτα και ψάθινο καπέλο δε θα 'βαζε ο κύριος Έπαρχος. Μα ούτε στο βαπόρι ούτε στην εξοχή!...

Άμα έλαβε το διορισμό του, πήγε στη Νομαρχία, παρουσιάστηκε στο Νομάρχη και, με χίλιες τσιρομόνιες,* μ' επίσημη ευγλωττία, μα και με βαθιά συγκίνηση, τον παρακάλεσε να διαβιβάσει στην Κυβέρνηση την άπειρη ευγνωμοσύνη του για τη μεγάλη τιμή, και την ένορκη υπόσχεσή του πως θα φαινόταν άξιος. Είπε πολλά, πολλά. Ο Νομάρχης, ο διαλεχτός Ελλαδίτης, τ' άκουσε με υπομονή και μ' ελαφρό χαμόγελο. Έπειτα του είπε σαν-φασόν:

– Εμ το ξέρουμε, κύριε Δαρέζη, πως θα κάμετε το χρέος σας.

– Και κάτι παραπάνω!, φώναξε ο νέος Έπαρχος.

– Π' αυτό πια τι να σας πω;, έκανε ο Νομάρχης σηκώνοντας τους ώμους. Είναι στη διάθεσή σας.

Απογοητεύτηκε λιγάκι απ' αυτή τη γλώσσα ο Δαρέζης, μα έκρινε καλό να μη δείξει τίποτα και ρώτησε απλά:

– Τώρα... πότε θα φύγω;

– Μα, υποθέτω... με πρώτη ευκαιρία.

– Πώς;... Δε θα 'ρθει πλοίο να με πάρει;

Με κόπο ο Νομάρχης κράτησε τα γέλια του. Κι αποκρίθηκε:

– Όχι, κύριε Δαρέζη, όχι. Δεν είναι δυνατό. Το Κράτος μας, βλέπετε, δεν είναι

* **Πρεβεδούρος:** Αρμοστής της Ιόνιας Πολιτείας επί Βενετοκρατίας * **Ρεζιντέντες:** Αρμοστής της Ιόνιας Πολιτείας επί Αγγλοκρατίας * **σαν-φασόν:** χωρίς να τηρεί τους τύπους (γαλλισμός) * **τσιρομόνιες:** φιλοφρονήσεις, κοπλιμέντα

Αγγλία, ούτε Βενετία. Πάνε εκείνα που ξέρατε. Θα φύγετε με το βαπόρι της γραμμής, πρώτη θέση, κι η Κυβέρνηση θα σας πληρώσει απλώς τα «οδοιπορικά»* σας.

– Το ίδιο είναι! Δεν πειράζει! Με συγχωρείτε, κύριε Νομάρχα! Δεν ήξερα!

Έγινε κατακόκκινος για την γκάφα του ο νέος Έπαρχος. Να μην το συλλογιστεί πως η μικρή, φτωχή Ελλάδα δεν μπορούσε να κάνει τέτοιες πολυτέλειες! Μπα! και με το βαπόρι της γραμμής, πρώτη θέση, το ίδιο δεν ήταν; Άμ' ανέβαζε ένα σινιάλο* στο κατάρτι, νάτο! Και, διάολε, το σινιάλο δεν κόστιζε τίποτα: μια παντιερούλα,* ένα κομμάτι πανί...

Ετοιμάστηκε τέλος πάντων και μπαρκαρίστηκε* στο πρώτο βαπόρι και θα 'φευγε απ' το νησί του για το Μοριά.

Σινιάλο όμως δεν είδε ν' ανεβάσουν πουθενά.

«Ε, συλλογίστηκε, δεν μπορεί αμέσως αμέσως... Έχουν τώρα τη φασαρία... Άμα ξεκινήσουμε...»

Ωστόσο, για καλό και για κακό, δεν έπαυε να το θυμίζει, κάνοντας τρόπο ν' ακούγεται μες στο βαπόρι τ' όνομά του κι ο τίτλος του. Πότε το 'λεγε, το φώναζε ο ίδιος: «ο κύριος Γεράσιμος Δαρέζης, Έπαρχος...». Πότε προκαλούσε μια προσφώνηση από άλλον: «Κύριε Έπαρχε!...». Κι όταν τέλος ενόμιζε πως όλο πια το βαπόρι, απ' τη γέφυρα ως τ' αμπάρι, έμαθε ποια προσωπικότητα κουβαλούσε στην έδρα της, ησύχασε κάπως και κάθισε σε μιαν άκρη.

Αλλά του κάκου. Το βαπόρι είχε ξεκινήσει, και κανένα σινιάλο δεν ανέβαινε να πληροφορήσει τις ακτές και τις θάλασσες πως ταξίδευε μ' αυτό ένας άρχοντας. Πολύ περίεργο πράμα! Μα το ξέχασαν αυτοί οι άνθρωποι;...

Ρώτησε τον καμαρότο:

– Σινιάλο... γιατί δεν εβάλατε;

– Δεν ξέρω, κύριέ μου, του αποκρίθηκε ο καμαρότος: δεν είναι δική μου δουλειά.

Θα λάβετε μέρος στο πρόγευμα;

Ρώτησε το λοστρόμο:

– Παντιερούλα;... πότε θα πάει η παντιερούλα;

– Μα τι, αποκρίθηκε ο θαλασσινός. Καραντίνα* έχουμε;

Ρώτησε κι άλλους, τα ίδια.

«Α, μα δεν είναι δουλειά τούτη δω!», συλλογίστηκε με αγανάχτηση ο κ. Έπαρχος.

Και μια και δυο, ανεβαίνει στη γέφυρα και παρουσιάζεται στον καπετάνιο.

Ο θαλασσινός αυτός ήταν ένας από τους πιο ντόμπρους* και τους πιο σαν-φασο-

* **οδοιπορικά**: τα χρήματα που απαιτούνται για τη μεταφορά του στον τόπο διορισμού * **σινιάλο, παντιερούλα**: σήμα, εορταστικό σημαϊάκι ως ένδειξη ότι το πλοίο μεταφέρει επίσημο πρόσωπο * **μπαρκαρίζομαι**: μπαίνω στο πλοίο * **καραντίνα**: υγειονομική κάθαρση * **ντόμπροι**: ευθείς χαρακτήρες

νίστες Ρωμιούς. Ποτέ του δε θα 'χε ιδεί τέτοιον στη ζωή του ο άρχοντας Δαρέζης, ούτε στο νησί του, ούτε στην Κέρκυρα.

Φαντάσου, να βλέπει μπροστά του ένα νόμπιλο, με μιγρέα, με ψηλό καπέλο, και να μη σηκώνεται καν να χαιρετήσει! Να μη βγάξει ούτε το κασκέτο* του καθιστός!

– Κύριε πλοίαρχε...

– Ορίστε!

– Είμαι ο κ. Γεράσιμος Δαρέζης, πρώην δικαστής και νυν έπαρχος...

– Χαίρω πολύ!

– Και ταξιδεύω υπό την ιδιότητά μου!

– Μάλιστα, χαίρω πολύ. Και τι αγαπάτε;

– Μα... τι ν' αγαπάω; Δεν ακούσατε τι σας είπα: Ταξιδεύω υπό την ιδιότητά μου!

– Δηλαδή;

– Ως Έπαρχος! Τι άλλο θέλετε να σας πω;

– Δεν εννοώ... εξηγηθείτε, σας παρακαλώ... Έχετε κανένα παράπονο;

– Βεβαιοτάτα! Έχω το παράπονο, κύριε πλοίαρχε, ότι παρελείψατε έναν τύπον και μίαν τιμήν οφειλομένην!...

Ο καπετάνιος άρχισε να βράζει:

– Ουφ!... εξηγηθείτε λοιπόν!

Ήταν πια προσταγή. Κι ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης σήκωσε το χέρι του κι έδειξε ψηλά:

– Δεν αναπετάσατε επί του ιστού το σήμα!

– Α!;

Επιτέλους ο καπετάνιος είχε καταλάβει. Κι αφού κοίταξε πρώτα καλά-καλά τον άνθρωπο με τη μιγρέα, ξαφνικά έβαλε τα γέλια. Μα κάτι γέλια!

Ο Γερασιμάκης κοκκίνισε σα ζεματισμένος αστακός.

– Πατί γελάτε; Αυτή είναι η δικαιολογία σας; Ωραία, κύριε πλοίαρχε, σας συγχαίρω!

Τώρα μόλις ο καπετάνιος σηκώθηκε. Α, μα τον είχαν πιάσει κι αυτόν τα δαιμόνια. Είχε πάψει να γελά.

Κι είπε τονίζοντας τα λόγια του ένα ένα:

– Αμ, αν ήταν να βάζουμε σινιάλο κάθε φορά που κουβαλούμε τραγιά σαν του λόγου σου –έπαρχος, λέει– χαχαχούχα!... Άσε με ήσυχο, χριστιανέ μου!...

Η ιστορία δεν αναφέρει την απάντηση του Γερασιμάκη του Δαρέζη.

Εγώ όμως υποθέτω πως θα έκανε ταχτική μεταβολή και θα κατέβηκε χωρίς λέξη. Κι αυτό το κρίνω απ' τα κατοπινά που αναφέρει η ιστορία.

* **κασκέτο**: ναυτικό καπέλο

Με τ' άλλο βαπόρι ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης γύρισε στο νησί του, παρουσιάστηκε αμέσως στον κ. Νομάρχη και του είπε:

– Παραιτούμαι! Εγώ, σαν Επτανήσιος, δεν είμαι μαθημένος έτσι, και μου είναι κάπως δύσκολο να μάθω τώρα στα γεράματα. Ας μάθουν από σας τους Ρωμιούς τα παιδιά μας!

– Ω! μα για έναν τύπο κάνετ' έτσι σεις;, φώναξε ο κ. Νομάρχης άμα έμαθε την αιτία.

– Μάλιστα!, αποκρίθηκε θαρρετά ο πρώην δικαστής. Εγώ ήμουν και είμαι τυπικός, γιατί έχω την ιδέα ότι ο τύπος μαρτυρεί την ουσία. Άμα δεν υπάρχει εκείνο, δεν υπάρχει ούτε αυτή. Όταν οι καπετάνιοι σας βρίζουν τους επάρχους σας τραγιά, επειδή τους θυμίζουν μια στοιχειώδη παράλειψη, θα πει ότι κι οι έπαρχοί σας δεν κάνουν το χρέος τους ή βρίσκουν τον μπελά τους όταν το κάνουν. Εγώ ούτε να μην το κάνω θα μπορούσα, ούτε να βρω τον μπελά μου θα ήθελα. Και παραιτούμαι!

Η παραιτήσή του έγινε δεκτή με λύπη· μα ο Γερασιμάκης ο Δαρέζης ιδιώτεψε* με χαρά σ' όλη την επίλοιπη ζωή του.

Γ. Ξενόπουλος, *Ο ποπολάρος και άλλα διηγήματα*,
Αδελφοί Βλάσση

Ω

Φραντσέσκο Πίτζε, *Η Κέρκυρα με το φρούριο*

* **ιδιώτεψε**: έπαψε να ασκεί δημόσιο αξίωμα

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιο αξίωμα είχε ο Δαρέζης στην Κέρκυρα και πώς ασκούσε τα καθήκοντά του; Τι είδους άνθρωπο τον φαντάζεστε, σύμφωνα με την περιγραφή του Ξενόπουλου;
- 2 Η εμμονή του Δαρέζη στην τήρηση των τύπων τον καθιστά μη σοβαρό πρόσωπο, μέσα στις νέες συνθήκες. Τεκμηριώστε αυτή την παρατήρηση με συγκεκριμένες αναφορές στο κείμενο.
- 3 Ο καπετάνιος αντιπροσωπεύει ένα διαφορετικό ανθρώπινο τύπο και μια άλλη νοοτροπία. Χαρακτηρίστε τον, κρίνοντας από τη στάση του απέναντι στο Δαρέζη.
- 4 Ο Δαρέζης έχει την ιδέα «ότι ο τύπος μαρτυρεί την ουσία» και, καθώς οι αντιλήψεις του δε γίνονται σεβαστές, παραιτείται. Πώς αλλιώς μπορούσε να χειριστεί την κατάσταση; Δώστε ένα δικό σας τέλος στο διήγημα.
- 5 Ποια αφηγηματική τεχνική χρησιμοποιεί ο Ξενόπουλος και ποιες χρονικές περίοδοι διακρίνονται στο διήγημά του;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Η νοοτροπία του Δαρέζη ανήκει σε Επτανήσιο αξιωματούχο την εποχή της αγγλοκρατίας (1809-1864). Βρείτε ιστορικές πληροφορίες για την κοινωνική οργάνωση και τον πολιτισμό στα αγγλοκρατούμενα Επτάνησα το 19ο αι. από εγκυκλοπαίδειες ή εγχειρίδια επτανησιακής ιστορίας.
- ◆ Μελετήστε στο βιβλίο της Ιστορίας σας την ενότητα που αναφέρεται στις πρώτες προσπάθειες για τη δημιουργία ελληνικού κράτους και συγκρίνετε την κοινωνική ζωή της οργανωμένης επτανησιακής πολιτείας με τις αντίστοιχες συνθήκες που επικρατούσαν στη μετεπαναστατική Ελλάδα.
- ◆ Σε συνεργασία με τους καθηγητές των Καλλιτεχνικών και της Κοινωνικής και Πολιτικής Αγωγής, δώστε με θεατρικό τρόπο την υπόθεση του διηγήματος. Μπορείτε, αν θέλετε, να προσαρμόσετε το σενάριο σε νεότερες εποχές και να σκηνοθετήσετε ανάλογα τη θεατρική σας παράσταση.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΘΕΟΤΟΚΗΣ

Η τέχνη του αγιογράφου

Ο πατέρας ασκεί την πατροπαράδοτη τέχνη του αγιογράφου, όμως ο γιος τον πικραίνει, καθώς δείχνει απρόθυμος να συνεχίσει την ίδια τέχνη και προτιμά την ελευθερία της αγροτικής ζωής. Το φλέγον ζήτημα για τον πατέρα είναι να συνεχίσει ο γιος την οικογενειακή παράδοση και γι' αυτό αρνείται να δεχτεί ότι το καλλιτεχνικό ταλέντο ούτε κληρονομείται ούτε διδάσκεται. Το ημιτελές αυτό διήγημα αποτελεί προσχέδιο του ολοκληρωμένου διηγήματος «Οι δυο αγάπες», που δημοσίευσε ο Κ. Θεοτόκης το 1910.

Ο πατέρας εδούλευε ένα ιστόρισμα,* ένα κόνισμα τ' Αϊ-Νικολάου μικροστό, για προσκέφαλο κρεβατιού, κι ο γιος του εκαθότου στο πλευρό του προσεχτικά κοιτάζοντας τη δούλεψη. Τούτος ήταν ένας νέος ψηλός ως είκοσι χρονών, ενώ ο πατέρας είχε περάσει τα πενήντα. Γύρω στο δωμάτιο που νταβάνι δεν είχε ήταν ακουμπημένες ή κρεμασμένες αγιογραφίες, παλιές άλλες για διόρθωμα, άλλες ατέλειωτες, κι άλλες έτοιμες. Ο ζωγράφος εφορούσε τα χωριάτικα ρούχα, ξυπόλυτος με μαύρα σκαλτσούνια:* εκρατούσε στο χέρι ένα μακρύ καλάμι και μια τάβλα με χρώματα γύρω και μια χουφτιά πινέλα που ο ίδιος τα κατασκεύαζε από φτερά ορνιθίων.

«Βλέπεις», είπε του παιδιού του, «για το κρεατί χρειάζεται κοκκινάβαρη* και κίτρινο, οι μαγούλες γίνονται λίγο πλιο κόκκινες, και τα μάτια με μαύρο. Αλλά το χρώμα πρέπει να 'ναι πηχτότερο για το πρόσωπο, βάνεις λιγότερον κρόκο αυγού».

«Εκατάλαβα», αποκρίθηκε το παιδί, «μα η επιστήμη είναι δύσκολη. Το χέρι μου δεν ακούει και δεν κάνει ό,τι του προστάζω».

«Σιγά σιγά», του 'πε χαμογελώντας ο πατέρας, «έτσι και 'γώ όταν μ' edίδαχνε ο πατέρας μου ο συχωρεμένος· μα κείνος ήξερε περισσότερο την τέχνη, λες και τα ζωγραφίσματά του εμιλούσαν· δεν επρόφτακε να μου παραδώ-

Ανδρέας Παβίας, Η Σταύρωση

* ιστόρισμα: αγιογραφία * σκαλτσούνια: πλεκτές κάλτσες * κοκκινάβαρη: χρωματικό υλικό

σει όλα τα μυστικά κι έμεινα στο μισό δρόμο: όμως μάθε κι εσύ ό,τι ξέρω». Και σα να 'χε θυμηθεί κάτι που να τον έβιαζε. «Α», έσμιξε, «πρέπει να σωθεί και τούτο κι η θύρα με τον “ίδε άνθρωπος”,* θα 'ρθουν την άλλη βδομάδα να την πάρουν για το Στρινήλα.* κάθισε εσύ κάμε τον κάμπο κίτρινο, όπως μπορέσεις, μα πρόσεξε μη λερώσεις τα σουσούμια* του Χριστού. Θα γένει κίτρινος καθώς πάντα».

Ο νέος αναστέναξε· και χωρίς να αποκριθεί επήγε στην αγκωνή της κάμαρης,* εσήκωσε από τη γης τον τενεκέ του καρυδόλαδου, εσίμωσε* στο παράθυρο, έβγαλε από ένα χάριτο σακούλι ένα απλόχερο χρώμα κίτρινο, κι έπειτα άρχισε να τ' αλέθει με λάδι μ' έναν πέτρινον κόπανο σε μία μαρμαρένια πλάκα. Κι έτριβε κι έτριβε ρυθμικά.

Το χέρι του όμως εργαζόταν μηχανικά, αλλού ήταν ο νους του. Ανανογιότουν* τ' άλλα τα παιδιά του χωριού, που ως τόσο έσπερναν τη γης, εκυβερνούσαν τα ζευγάρια τους,* εδούλευαν στον ανοιχτόν αγέρα, ενώ εκείνος ήταν σκλαβωμένος ολημέρα στους τέσσερους πύργους, κι εργαζόταν περιττά δίχως να καταφέρει τίποτα, έπειτα εθυμότουν στους κάμπους τους χορούς που 'κάναν τα κορίτσια βόσκοντας τα ζα τους, που οι άλλοι τα 'βλεπαν κάθε μέρα, ενώ εκείνος μόλις από μακριά, πηγαίνοντας να παραδώκει σε κάποιον μοναστήρι μιαν εικόνα, σκλαβωμένος στην αυστηρή θέληση του πατέρα. Κι ως τόσο το χέρι του επηγαινοερχόταν οκνά οκνά* απάνω στην πλάκα αλέθοντας το χρώμα.

«Φτάνει τώρα», του 'πε ο αγιογράφος ενώ έβαζε τ' Αϊ-Νικολάου του τα μάτια, και χωρίς να γυρίσει το πρόσωπο· «α παιδί μου, ακόμα δεν εκατάφερες ούτε τούτην την απλή δουλειά. Λυώσε τώρα το χρώμα στο πινάκι* και κάθισε να χρωματίσεις προσεχτικά το ιστορίσμα».

Ο νέος ξανααναστέναξε αλλά υπάκουσε.

«Θα σου μάθω την τέχνη θέλεις και δε θέλεις, μπορείς και δεν μπορείς. Μ' αυτήνη θα ζήσεις και συ· και σ' έχω κιάλας μονάκριβο, άρα και κατάρα μ' άφηκε ο πάππος σου, να μην αφήσω να χαθεί από το σπίτι του η τέχνη, από τ' Αλεύκι στο Σιδάρι* σ' όλες τις εκκλησιές του νησιού είναι των παπούδωνέ μας τα ιστορίσματα, επαλιώσανε από τον καιρό και από το λιβάνι, μα φαίνεται ακόμα η τέχνη τους των παλιών· πού να τη φτάκουμε όμως. Πρόσεξε μη σου στάζει το λάδι απάνου στο πρόσωπο· πρόσεξε! Ναι, ένας προπάππος σου εδούλευε και στη χώρα και στα νησιά και στα χωριά, κι ήταν άνθρωπος άγιος, κι ενήστευε σαν εξωγράφιζε κι είναι θαματοουργά όλα τα κονίσματα του και τα 'χουν ντυμένα μ' ασήμι [] και με χρυσάφι λένε. Και θα πάψουν να γένονται στο σπίτι μου οι άγιοι, σαν κλείσω τα μάτια, για να λείψει και η ευλογία τους;

* «ίδε άνθρωπος»: τα πάθη του Χριστού * **Στρινήλα**: χωριό της Κέρκυρας * **σουσούμια**: χαρακτηριστικά προσώπου * **αγκωνή της κάμαρης**: γωνία του δωματίου * **εσίμωσε**: πλησίασε * **ανανογιότουν**: σεαφτόταν * **εκυβερνούσαν τα ζευγάρια τους**: όργωναν τη γη με τα βόδια τους * **οκνά**: αργά * **πινάκι**: πιάτο * **Αλεύκι, Σιδάρι**: χωριά της Κέρκυρας

Πρόσεχε πρόσεχε! μου τα λερώνεις όλα· όχι έτσι, στεγνότερο το πινέλο, σφούγγισε με το πανί τ' αυλάκια, έχε επιμέλεια· όσο χειρότερα το κάνεις, τόσος κόπος περισσότερος ώσπου να μάθεις, και περισσότερος και για μένα ν' αποτελειώσω τη θύρα· αγιογραφική θα μάθεις, μου είναι ακριβή και αλλουνού δεν έχω να τηνε διδάξω. Όσα ξέρω θα τα μάθεις, κι αν είσαι καλός, σε στέρνω και σ' ένα σχολειό ή στη χώρα ή πέρα, κατά πώς τα φέρνει η τύχη. Χτήμα* δεν έχεις αρκετό, για να ζεις χωρίς να δουλεύεις· μη θέλεις να κάμεις και συ το σκαφτιά ή τον αργαστηριάρη,* για να τρως τον παρά* του κόσμου και ν' αδικεύεις· τούτη είναι η δουλειά σου η πατροπαράδοτη».

Έτσι ορμήνευε ο αγιογράφος τον υγιό του, όλο δουλεύοντας τον Αϊ-Νικόλα του. Είχε τώρα αποτελειώσει την ψαριά γενειάδα του αγιού, είχε βάλει τα κόκκινα χείλια, και το εικόνισμα ήτουν τώρα ζωερό με τα μαύρα μάτια του, με το γελάμενο στόμα, όλος [] χοντρά εργασιμένος, αλλά με απλότη και με αγάπη. «Κοίτα», επρόσπεσε, «τον άγιο –την ευκή του να 'χομε– δεν εβγήκε καλύτερος από τ' άλλα». «Όλο γελάει», αποκρίθηκε ο νέος, ξυώντας με το χοντρό πινέλο τη ζωγραφιά τού «ίδε ο άνθρωπος».

Μα τώρα εβράδιαζε, κι ο αγιογράφος εσφούγγισε τα πινέλα του, τα 'πλυνε με σαπούνι, και τ' απίθωσε* μαζί με την τάβλα του και το καλάμι του απάνου στο λιγδερό* παράθυρο. Έπειτα είπε του γιου του· «Σκοτεινιάζει· άφησε και συ τα χρώματα, τώρα ό,τι έκαμες έκαμες. Πήγαινε να πάρεις λίγον αέρα, πάρε και δυο δεκάρες να πας στ' αργαστήρι, αν θέλεις, και μη λείψεις από το σπερνό*· θα πάω και 'γώ στην εκκλησιά μου, σε λίγο έρχεται κι η μάνα σου από κάτω».

Ο νέος δεν αποκρίθηκε, μα η χαρά εζωγραφίστηκε στο πρόσωπό του, βιαστικά εκατέβηκε τη σκάλα του σπιτιού κι ευρέθηκε όξω.

Πρώτα πρώτα εκοίταξε ολόγυρά του, σα σκοτισμένος από την πολύωρη κλεισούρα, κι έπειτα επήρε το δρόμο κατά τον ανήφορο.

Στο χωριό ήταν κίνηση εξαιρετική και μάλιστα τα παιδιά, αγόρια και κορίτσια, επηγαινοερχόνταν κι έτρεχαν ζητώντας παντού κλαριά για κάψιμο, και τα σώριαζαν μπροστά στα σπίτια χαρούμενα φωνάζοντας, παρακινώντας το ένα τ' άλλο, χαλώντας τους φράχτες και τα στεγάσματα των καλυβιών, αφηφώντας τα μαλώματα των γυναικών και των γερόντων που με χολή* τα κοίταζαν.

Κ. Θεοτόκης, Κορφιάτικες ιστορίες, Κείμενα

* **χτήμα**: περιουσία * **αργαστηριάρης**: μαγαζάτορας * **παράς**: χρήματα * **απίθωσε**: τοποθέτησε * **λιγδερό**: βρόμικο * **σπερνό**: εσπερινός * **χολή**: θυμός

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πώς έμαθε την τέχνη του ο αγιογράφος και με ποιον τρόπο την ασκεί;
- 2 Πώς αντιδρά ο γιος στην προσπάθεια του πατέρα του να του μεταδώσει την τέχνη του;
- 3 Γιατί ο γιος νιώθει «σκλαβωμένος»; Ποιες σκέψεις περνούν από το μυαλό του και ποια συναισθήματα τον καταλαμβάνουν, όσο χρόνο βοηθά τον πατέρα του;
- 4 Γιατί ενδιαφέρεται τόσο πολύ ο πατέρας για το επάγγελμα που θα ασκήσει ο γιος του; Πώς κρίνετε τη στάση του απέναντι στο παιδί του;
- 5 Δύο κόσμοι συγκρούονται μέσα στο μυαλό του νέου, που επιθυμεί να επιλέξει ελεύθερα τη μελλοντική του ζωή. Γράψτε τα γνωρίσματα του καθενός και συνεχίστε το [ανολοκλήρωτο] διήγημα του Θεοτόκη, προς την κατεύθυνση που πιστεύετε ότι θα επιλέξει ο νέος.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

- ◆ Επισκεφθείτε έναν παλιό και ένα σύγχρονο ναό της περιοχής σας, με σκοπό να παρατηρήσετε και να συγκρίνετε την τεχνική της αγιογράφησης άλλοτε και τώρα. Απευθυνθείτε στους καθηγητές των Θρησκευτικών και των Καλλιτεχνικών, οι οποίοι μπορούν να βοηθήσουν και να κατευθύνουν την έρευνά σας για την ιστορική εξέλιξη της αγιογραφίας.
- ◆ Ο αγιογράφος αρνείται να δεχτεί το ενδεχόμενο να μην ακολουθήσει ο γιος του την πατροπαράδοτη τέχνη τους. Στο μάθημα του Σχολικού Επαγγελματικού Προσανατολισμού συζητήστε τη στάση του πατέρα και σκεφτείτε τι θα κάνατε εσείς στη θέση του παιδιού, προσαρμόζοντας τα δεδομένα στη σημερινή εποχή και στον προβληματισμό της δικής σας οικογένειας.

ΠΗΝΕΛΟΠΗ ΔΕΛΤΑ

Πρώτες ενθυμήσεις

Σε αυτό το απόσπασμα, από τον πρώτο τόμο του αυτοβιογραφικού έργου της Πηνελόπης Δέλτα παρουσιάζεται η αμφίθυμη στάση του μικρού κοριτσιού απέναντι στην αυταρχική αλλά και γοητευτική μορφή του πατέρα, ενώ συγχρόνως διαφαίνεται ο αγώνας της συγγραφέως ως ενήλικης να συμφιλιωθεί με την απρόσιτη «θεότητα» που, όπως η ίδια αναγνωρίζει, υπήρξε «η τελευταία μεγάλη αγάπη» της ζωής της.

Τον πατέρα, εμείς τα παιδιά τον φοβούμασταν πάρα πολύ για να μπορούμε και να τον αγαπούμε. Τον τρέμαμε. Σαν έμπαινε ο πατέρας στο σπίτι, τοιμουδιά δεν ακούονταν στο σπουδαστήριο, όσο μικρά ή μεγάλα και αν ήμασταν. Αν τύχαινε και βρισκόμαστε στην είσοδο για να δούμε την ώρα ή για καμιά δουλειά, την ώρα που άνοιγε ο πατέρας με το κλειδί του και έμπαινε, πηγαίναμε φρόνιμα και τον χαιρετούσαμε (δε μας φιλούσε, απλώς μας χαιρετούσε μ' ένα: «Ε, κάτι εδώ; Πες να σερβίρουν γρήγορα, βιάζομαι»). Και φεύγαμε βιαστικά, μη μας βρει κανένα ψεγάδι.

Θυμούμαι την επιβλητική του παρουσία, το μεγαλείο του, την ομορφιά του, το ψηλό, δεμένο αλλά λεπτό κορμί του, ίσιο σαν λαμπάδα, τα πυκνά και σγουρά μαύρα μαλλιά του, τα γένια του, μαύρα και αρκετά μακριά, κομμένα τετράγωνα, κατά την τότε μόδα, τα μεγάλα αμυγδαλωτά του μαύρα μάτια που πετούσαν φωτιές, «τα ωραία Μπενάκικα μάτια», όπως έλεγε η μητέρα μου στα γεράματά της, πάντα με λαχτάρα και συγκίνηση. Τον θυμούμαι που έμπαινε στην είσοδο και γέμιζε, λες, αμέσως το σπίτι· θυμούμαι το θαυμασμό μου για τον «πατέρα», την υπερηφάνεια, και συνάμα τη βία να εξαφανιστούμε, μη μας βρει καμιά αιτία για κατσάδα ή μπάτσο.

Οι μπάτσοι στο πρόσωπο ήταν συχνοί, δίνονταν εύκολα και θυμούμαι ακόμα τώρα το αίσθημα της ντροπής, του εξευτελισμού, όσο και της ζάλης που ακολουθούσε κάθε μπατσιά, που πηγαينوέφερε το μυαλό μας. Μας μπάτσιζε ο πατέρας κάποτε, αλλά σπανιότερα από τη μητέρα, που ζούσε περισσότερο στο σπίτι και τιμωρούσε συνεπώς συχνότερα και ευκολότερα.

Ο πατέρας ήταν βίαιος, θυμώδης,* αυθαίρετος, κοτζάμπασης.* Εκείνο που ήθελε το ήθελε και το επέβαλλε. Διέταζε. Και οι άλλοι υπήκουαν. Επιβάλλονταν. Και οι άλλοι υποχωρούσαν. Ήταν αφέντης. Κάποτε τύραννος. Μα ήταν βαθιά ευγενής. Και

* **θυμώδης:** ευέξαπτος * **κοτζάμπασης:** εδώ αυταρχικός αρχηγός της οικογένειας

ήταν τίμιος στη σκέψη όσο και στις δοσοληψίες.* Και ήταν ειλικρινής, και ήταν υπερήφανος, ίσιος, αλύγιστος, αμείλικτος στο ζήτημα «συνείδηση». Το νιώθαμε μεις τα παιδιά, και το ένιωθαν όλοι που τον ήξεραν. Ο πατέρας ήταν «χαρακτήρας».

Αργότερα τον γνώρισα και τον εξετίμησα. Ως το τέλος της ζωής του μου έμεινε θεό-

της απλησίαστος. Μα μου έμεινε και η τελευταία μεγάλη αγάπη της ζωής μου, κάτι σαν λατρεία, σαν θρησκεία. Έκλαψα χάριν του φοβερά. Έκλαψα όλη μου τη ζωή. Μου επιβλήθηκε πάντα και με τυράννησε, ξέροντας και μην ξέροντας. Και ως το τέλος βάρυνε η θέληση και η τυραννία του στη ζωή μου. Και όμως έμεινε η τελευταία μεγάλη αγάπη της ζωής μου.

Θυμούμαι μια μέρα, ένα μεσημέρι (ήμουν κάπου 9-10 ετών;) ένας στρειδάς άνοιγε στρειδία στην πίσω πόρτα του σπιτιού μας (στο καινούριο, δικό μας σπίτι) και ο πατέρας

Νίκη Ελευθεριάδη, *Αύγουστος μεσημέρι*

έτρωγε μερικά, και όλο άνοιγε στρειδία ο στρειδάς και τ' αράδιαζε στην πιατέλα για το τραπέζι, και διάλεγε κανένα ο πατέρας και το έτρωγε. Και αφού γέμισε η πιατέλα, τα μέτρησε ο πατέρας, μέτρησε πόσα είχε φάγει και του τα πλήρωσε έξι γροσάκια* τη δωδεκάδα, αντί τέσσερα που τα πλήρωναν άλλη φορά.

«Είναι μεγάλα και πολύ φρέσκα», μου είπε ανεβαίνοντας την πίσω σκάλα προς την τραπεζαρία. Ο στρειδάς είχε ευχαριστήσει μ' ένα χαμόγελο που πήγαινε ως τ' αυτιά του, χτυπώντας καρδιά και μέτωπο επανειλημμένως.

«Τον πλήρωσες;», ρώτησε η μητέρα, σαν μπήκαμε στην τραπεζαρία.

«Ναι».

«Πόσες δωδεκάδες;»

«Τόσες». Και της είπε.

«Και πόσα τα πλήρωσες;»

«Έξι γροσάκια τη δωδεκάδα».

* **δοσοληψίες:** εμπορικές συναλλαγές * **γροσάκια:** γρόσια, τουρκικά νομίσματα

«Καημένη Μανόλη! Τέσσερα είναι η τιμή τους».

«Είναι μεγάλα και πολύ φρέσκα».

«Άσχημα έκανες! Πολύ άσχημα! Έτσι τον κακομαθαίνεις, και θα γυρεύει στο μέλλον πάντα έξι γρόσια!»

«Ωχ, καημένη γυναίκα! Πώς θα ζήσει και αυτός, αν δεν πληρώσεις τον κόπο του και τον καιρό του;», καλόβουλα είπε ο πατέρας.

Ο λόγος αυτός ήταν ένας σταθμός στη ζωή μου. Ως τότε δεν είχα σκεφθεί, παζαρεύοντας, όπως τύχαινε συχνά, για χόρτα και άλλα, παρά πώς να κάνω την οικονομία του σπιτιού και να κάνω τα καλά μου, να κόψω το γροσάκι του πουλητή που χτυπούσε την πόρτα. Πρώτη φορά είδα και την άλλη μεριά του προβλήματος, πως κοντά στην οικονομία μας στέκουνταν και για τον άλλο η ανάγκη να ζήσει, να βγάλει το ψωμί του, να πληρωθεί η εργασία του κατά την αξία της.

Και λάτρεψα τον πατέρα μου σαν κάτι ανώτερο. Δεν τον πλησίαζα όμως. Δεν τον αγαπούσα με τρυφερότητα. Έστεκε πολύ μακριά μας, θεότης απρόσιτος, μα θεότης.

Π. Δέλτα, *Πρώτες ενθυμήσεις*, Ερμής

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Πώς θα χαρακτηρίζατε την περιγραφή των φυσικών χαρακτηριστικών του πατέρα; Τι φανερώνει η περιγραφή αυτή;
- 2 Τι έκανε τον πατέρα να φαντάζει στα μάτια της κόρης του σαν «θεότης»;
- 3 Γιατί είναι σημαντικό το περιστατικό με τα στρείδια; Τι έμαθε η αφηγήτρια από αυτό;
- 4 Η αφηγήτρια παραδέχεται ότι η μητέρα «ζούσε περισσότερο στο σπίτι και τιμωρούσε συνεπώς συχνότερα και ευκολότερα». Γιατί τότε η μορφή του πατέρα εμπνέει μεγαλύτερο φόβο στα παιδιά, σύμφωνα με το κείμενο;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Συζητήστε με την καθηγήτρια της Οικιακής Οικονομίας σχετικά με το ρόλο που είχε η μητέρα στη διαχείριση των οικονομικών του σπιτιού την παλιότερη εποχή. Συζητήστε επίσης για την κατάσταση που επικρατεί σήμερα στις περισσότερες ελληνικές οικογένειες.

ΑΓΓΕΛΟΣ ΣΙΚΕΛΙΑΝΟΣ

Γιατί βαθιά μου δόξασα

Ο Σικελιανός στο δοξαστικό αυτό ποίημα βιώνει ένα μυστικό συναίσθημα χαράς και αλληλεγγύης. Η συναισθηματική του αυτή διάθεση ενδυναμώνει την υψηλή ποιητική του πνοή και τον συμφιλιώνει ακόμα και με τον ακαταμάχητο εχθρό του ανθρώπου, το θάνατο. Το ποίημα δημοσιεύτηκε το 1938.

Γιατί βαθιά μου δόξασα και πίστεψα τη γη
και στη φυγή δεν άπλωσα τα μυστικά φτερά μου,
μα ολάκερον ερίζωσα το νου μου στη σιγή,
να που και πάλι αναπηδά στη δίψα μου η πηγή,
πηγή ζωής, χορευτική πηγή, πηγή χαρά μου...

Πατί ποτέ δε λόγιασα το πότε και το πώς,
μα εβύθισα τη σκέψη μου μέσα στην πάσαν ώρα,
σα μέσα της να κρύβονταν ο αμέτρητος σκοπός,
να τώρα που, ή καλοκαιριά τριγύρα μου είτε μπόρα,
λάμπ' η στιγμή ολοστρόγγυλη στο νου μου σαν οπώρα,*
βρέχει απ' τα βάθη τ' ουρανού και μέσα μου ο καρπός!...

Πατί δεν είπα: «Εδώ η ζωή αρχίζει, εδώ τελειώνει...»
μα «Αν είν' η μέρα βροχερή, σέρνει πιο πλούσιο φως...
μα κι ο σεισμός βαθύτερη τη χτίση θεμελιώνει,
τι ο ζωντανός παλμός της γης που πλάθει είναι κρυφός...»
να που, ό,τι στάθη εφήμερο,* σα σύγνεφο αναλιώνει,*
να που κι ο μέγας Θάνατος μου γίνηκε αδερφός!...

Α. Σικελιανός, *Λυρικός βίος*, τόμ. 2, Έκτος

* **οπώρα**: φρούτο * **εφήμερο**: πρόσκαιρο * **αναλιώνει**: διαλύεται

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Ποιες επαναλήψεις παρατηρείτε στο ποίημα; Τι θέλει να τονίσει με αυτές ο ποιητής;
- 2 Ποια είναι η πηγή της ζωής και ποιο αποτέλεσμα προκύπτει από τη δημιουργική της δύναμη;
- 3 Ποια όψη της ζωής αναδεικνύει περισσότερο ο ποιητής και γιατί; Ποια συναισθηματική του διάθεση φανερώνει η αναφώνησή του «ο μέγας θάνατος μου γίνηκε αδελφός».
- 4 Ποια σημεία στίξης έχει το ποίημα και τι φανερώνει η χρήση τους;

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Βρείτε τα φυσικά φαινόμενα που αναφέρονται στο κείμενο και αντιστοιχίστε τα με τις πραγματικές συνέπειες που έχουν στη φύση και στη ζωή των ανθρώπων. Πώς αντιμετωπίζει τα ίδια φυσικά φαινόμενα ο ποιητής; Συζητήστε τις σχετικές απόψεις του με τον καθηγητή της Φυσικής.

Νικόλαος Οθωναίος, Άνοιξη στην Οίτη

ΚΩΣΤΑΣ ΒΑΡΝΑΛΗΣ

Ορέστης

Το ποίημα αυτό γράφτηκε το 1914 και είναι ένα σονέτο που διέπεται από το πνεύμα του παρνασσισμού, μιας τεχνοτροπίας που επηρέασε την πρώτη περίοδο της ποιητικής δημιουργίας του Κώστα Βάρναλη. Ο ποιητής, που ήταν κλασικός φιλόλογος, καθώς και μεταφραστής του αρχαίου δράματος, καταπιάστηκε με τον κόσμο και τα σύμβολα της αρχαιότητας με δημιουργικό και τολμηρό τρόπο.

*Λ*έλινα τα μαλλιά σου μυρωμένα,
λύσε τα να φανείς, ως είσαι, ωραίος
και διώξε από το νου σου πια το χρέος
του μεγάλου χρησμού, μια και κανένα

τρόπο δεν έχεις άλλονε! Και μ' ένα
χαμόγελον ιδές πώς σ' έφερ' έως
στου Άργους την πύλη ο δρόμος σου ο μοιραίος
το σπλάχνο ν' αφανίσεις που σ' εγέννα.

Κανείς δε σε θυμάτ' εδώ. Κι εσύ όμοια
τον εαυτό σου ξέχανέ* τον κι άμε*
στης χρυσής πολιτείας τα σταυροδρόμια

και το έργο σου σαν να 'ταν άλλος κάμε.
Έτσι κι αλλιώς θα παίρνει σε από πίσου*
για* το αίμα της μητρός σου για η ντροπή σου.

∞

Κ. Βάρναλης, *Ποιητικά*, Κέδρος

* ξέχανε: ξέχασε * άμε: πήγαινε * θα παίρνει σε από πίσου: θα σε ακολουθά * για: ή

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Αφού βρείτε τις ομοιοκαταληξίες του ποιήματος, μελετήστε:
 - α) τη στιχουργική μορφή του σονέτου
 - β) και την εκφραστική πρωτοτυπία τους.
- 2 Ποιο είναι το χρέος του Ορέστη και γιατί το αντιπαραβάλλει ο ποιητής με την ομορφιά και τη νεότητά του;
- 3 Ποια εντύπωση δημιουργεί η χρήση του β' ενικού προσώπου στο ποίημα;
- 4 Αναζητήστε ποιήματα με τη μορφή του σονέτου σε ανθολογίες ή ποιητικές συλλογές της βιβλιοθήκης του σχολείου σας.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Βρείτε πληροφορίες για τον Ορέστη στην ελληνική μυθολογία και συζητήστε στην τάξη σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο αξιοποιεί το μύθο ο Βάρναλης.

Κωνσταντίνος Παρθένης,
Η μάχη του Ηρακλή με τις Αμαζόνες

ΝΑΠΟΛΕΩΝ ΛΑΠΑΘΙΩΤΗΣ

Νυχτερινό

Το ποίημα δημοσιεύτηκε το 1939 και σκιαγραφεί με λυρική υποβλητικότητα μια νυχτερινή εικόνα αποχωρισμού. Η σκηνή διαδραματίζεται κάτω από το φως του φεγγαριού, που συντροφεύει τη μοναξιά του ποιητή.

Ένα φεγγάρι πράσινο, μεγάλο,
που λάμπει μες στη νύχτα, – τίποτ' άλλο.

Μια φωνή, που γρικιέται* μες στο σάλο*
και που σε λίγο παύει, – τίποτ' άλλο.

Πέρα, μακριά, κάποιον στεγνό σινιάλο
του βαποριού που φεύγει, – τίποτ' άλλο.

Και μόνο ένα παράπονο μεγάλο,
στα βάθη του μυαλού μου. – Τίποτ' άλλο.

Ν. Λαπαθιώτης, *Τα ποιήματα*, Γαβριηλίδης

* **γρικιέται**: ακούγεται * **σάλος**: φασαρία

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- 1 Κύριο χαρακτηριστικό του ποιήματος είναι η μουσική υποβλητικότητα των στίχων. Με ποια εκφραστικά μέσα πετυχαίνει ο ποιητής αυτό το αισθητικό αποτέλεσμα;
- 2 Πώς αιτιολογείται το παράπονο του ποιητή; Συνδέστε την απάντησή σας με τη γενική ατμόσφαιρα του ποιήματος.
- 3 Γράψτε με δικό σας τρόπο την ιστορία που αφηγείται ελλιπτικά ο ποιητής.

ΔΙΑΘΕΜΑΤΙΚΗ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ

- ◆ Το ποίημα έχει πρόσφατα μελοποιηθεί. Ακούστε τη μουσική του εκτέλεση από το Γιώργο Νταλάρα και συζητήστε με τον καθηγητή της Μουσικής σχετικά με τον τρόπο που αποδίδεται στο τραγούδι η μελαγχολική διάθεση του ποιητή.

Γιώργος Γουναρόπουλος, *Γυναικεία μορφή με δύο πρόσωπα στη θάλασσα*

